

Returadresse: Postboks 2058 VIKA, 0125 Oslo

 EIENDOMSSPAR
- vi forskjønner Oslo by

Olav Vs gate 6 · 0161 Oslo
Tlf.: 22 33 05 50
www.eiendomsspar.no
følg oss på

ST. HALLVARD • NR. 1/2020 • 98. ÅRGANG

SELSKABET FOR OSLO BYES VEL

St. HALLVARD

OSLO BYES VEL • TIDSSKRIFT FOR BYUTVIKLING, BYKULTUR OG MEDVIRKNING • NR. 1/2020

- Boligkampens store tiår
- Oslobyleksikon.no - en gave til byen

OSLO BYES VEL

St. Hallvard har gitt navn til flere steder i byen.
I 2020 er det 1000 år siden St. Hallvard ble født.

St. Hallvards dag feires 15. mai hvert år til minne om den unge Hallvard Vebjørnsson
fra Husaby i Lier som ble Oslos skytshelgen.

Postadresse:
Postboks 2058 VIKÅ,
0125 Oslo

Besøksadresse:
Rådhusgata 7
0151 Oslo

Tlf. 22405090
E-post: post@oslobyesvel.no
www.oslobyesvel.no

Organisasjonsnr.: 976 390 237
Kontonr: 8601.47.24682

Medlemskap, abonnement

St. Hallvard utkommer
med 4 nummer i året.

Medlemskap i Oslo Byes Vel:

Personlig: kr. 550,-
Student: kr. 300,-
Familie: kr. 700,-
Firma: kr. 5000,-
Livsvarig: kr. 10 000,-

Redaksjon, produksjon

REDAKTØR:

Ole Rikard Høisæther

REDAKSJONSSEKRETÆR:

Astrid Ledang Des Rosiers

REDAKSJON:

Øyvind Reisegg
Astrid Ledang Des Rosiers
Vibecke Yrstad

GRAFISK FORM:

Christine Sunde

TRYKK:

Østfold Trykkeri AS

INNBINDING:

Grafisk Ferdiggjøring AS

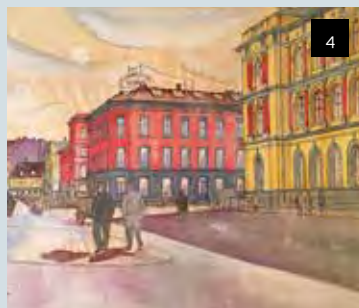
St. Hallvard nr. 1/2020
98. årgang.

Løssalg kr. 160,-
978-82-92392-76-8
ISSN 0036-2859

© Selskabet for Oslo Byes Vel

1/2020

INNHOOLD

4 Da Oslo skulle «omkoloreres»
Ole Rikard Høisæther

16 Slaget om Grünerløkka
Odd Iglebæk

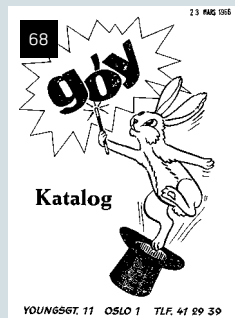
36 Ny tid for Oslo Byleksikon
Astrid Ledang Des Rosiers

44 Bedehusbyen Kristiania
Arne J. Eriksen

56 En trist historie fra den
elektriske sporvogns første år
Pål J. Kirkeby Hansen

68 Tryllebutikker i Oslo
Herman Berthelsen

76 Bokomtaler og nye skilt

Forside: Oslo Byes Vel utlyste i 1929 en konkurranse hvor billedkunstnere og arkitekter skulle sette farge på Oslos bygårder. Fargeutkastet på forsiden kom fra Arnold Loe.

HISTORISK SJANSE FOR SKØYEN OG FOR BYEN

Det finnes knapt strandlinje i Oslo sentrum. Med unntak av Sørenga, som ikke kan kalles strandlinje, og Tjuvholmen som har sin viktige, men likevel smale stripe som vender mot en kanal og en vegg midt imot, må man til Bygdøy for å oppleve strand. Det har skjedd mye i de siste tiårene med å åpne byen mot sjøen både gjennom kulturbygg, boliger og kontorer som er bygget rett ved vannkanten. Dette gir sterkere opplevelse av elementene, årstidenes og væretes skiftninger. Men det er ikke strandlinje. Tenk hva byene bak Middelhavets strender i Italia, Frankrike eller Spania hadde vært uten sine strender. Nice eller Barcelona uten strandlinje?

Oslo har to helt overordnede kvaliteter ulike andre hovedsteder i Europa; marka og sjøen. Marka har hatt sine våpendragere som har voktet dens ukrenkelighet i generasjoner. Strandlinjen har det liksom ikke vært så farlig med, og få tenker på at den er «sjøens markagrense». Vi har tidligere mange ganger omtalt Filipstad, og det skal vi fortsette med, men akkurat nå haster det med Skøyen og Bestumkilen. Skøyenutbyggingen er midt i den politiske behandlingen, og områdereguleringen har vært ute til høring. Det som opprører de fleste er den massive utbyggingen av den indre delen av Bestumkilen.

Skøyen miljøforum og Ullern bydel har lansert tanken om en folkepark i området på og omkring båtopplagstomten innerst i Bestumkilen.

Forslaget omfatter både svømmehall og aktivitetshus i en del av byen hvor man ikke akkurat har mange valg i forhold til hvilken svømmehall man ønsker å besøke. De gode kommunikasjonene mellom Sentrum og Skøyen gjør at området lett kan brukes av hundretusener i sommerhalvåret.

Dette blir ikke bare en grønn oase for Skøyen og områdene i umiddelbar nærhet. En Folkepark innerst i Bestumkilen vil gi hele Oslo og kommunene omkring en helt ny attraksjon for alle generasjoner fremover. Dette kan oppnås om politikerne skifter kurs bort fra mastodont-utbyggingen vi hittil bare har sett skrekvisjoner av. Dette er en «no-brainer» og en historisk sjanse et rød-grønt byråd ikke kan la unnslipe!

DA OSLO SKULLE «OMKOLORERES»

AV KUNSTHISTORIKER OG GENERALSEKRETÆR I OSLO BYES VEL, OLE RIKARD HØISÆTHER

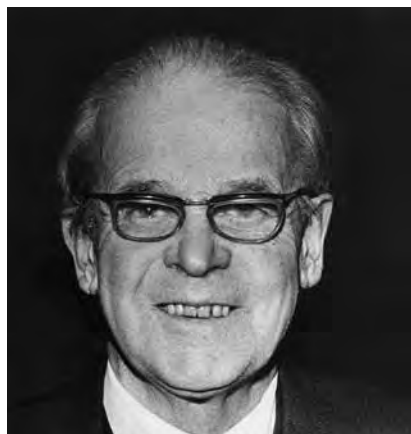
Det var kunstneren Henrik Sørensen som først tok bladet fra munnen i et flammende opprop i herværende tidsskrift i 1927 for å få flere farger i bybildet! Han var lei av den monokrome fargebruken hvor alle hus enten var gråbrune av leirpuss eller hvite. Oslo Byes Vel tok saken, og Sørensens appell ble starten på et årelangt engasjement i selskapet for å fargesette bygårdene over hele byen.

Som Matisse-elev og allerede anerkjent kunstner med stor innflytelse i norsk kunstliv, visste Sørensen hva han snakket om når det gjaldt farger. Han var skolert både i kunst- og kulturhistorie, og han var opptatt av at Oslo var en by av innflyttere fra bygdene som kunne ta med seg sine farger hjemmefra for å berike den grå og kjedelige hovedstaden. Han skriver: «...telemarkingens sitt spillende kromgule, svarte og mønjerøde, gudbrandsdølen sitt gullgrønne og blå, numedølingen og valdrisen sitt...». Han konkluderer sitt opprop med følgende kraftsats: «Hermed til eventuell diskusjon og seier ved 'St. Hallvard' og 'Oslo bys Vel' en såkalt 'vill plan'. Vi kreerer farvekvarter utover hele byen.» Dette med «eventuell» diskusjon er karakteristisk for Sørensen. Hans posisjon i kunstlivet var såpass solid at han oftest konkluderte mer enn han diskuterte.

Henrik Sørensen ca. 1940.
Foto: Oslo Museum

Til venstre: et av Gustaf Wernersson Cronquists første fargefotografier av Oslo. Thorvald Meyers gate 33.

Arno Berg 1970.
Foto: Oslo Museum

Deltakerlisten med de 39 billedkunstnerne og arkitektene som var med på å sette farge på Oslos bygårder i 1929.

Deltakere i konkurransen	
1.	Olav Thoen
2.	Karl H. Aulie
3.	Per Deberitz
4.	Finn Bryn
5.	Carl von Hanno
6.	Arnstein Arneberg
7.	Georg Thoen
8.	Per Deberitz
9.	Carl von Hanno
10.	Arnstein Arneberg
11.	Olav Thoen
12.	Karl H. Aulie
13.	Per Deberitz
14.	Finn Bryn
15.	Carl von Hanno
16.	Arnstein Arneberg
17.	Georg Thoen
18.	Per Deberitz
19.	Carl von Hanno
20.	Arnstein Arneberg
21.	Olav Thoen
22.	Karl H. Aulie
23.	Per Deberitz
24.	Finn Bryn
25.	Carl von Hanno
26.	Arnstein Arneberg
27.	Georg Thoen
28.	Per Deberitz
29.	Carl von Hanno
30.	Arnstein Arneberg
31.	Olav Thoen
32.	Karl H. Aulie
33.	Per Deberitz
34.	Finn Bryn
35.	Carl von Hanno
36.	Arnstein Arneberg
37.	Georg Thoen
38.	Per Deberitz
39.	Carl von Hanno

OSLO BYES VEL TOK SAKEN

Arno Berg hadde vært sekretær siden 1927, og han hadde på kort tid iverksatt en rekke aktiviteter i regi av selskapet. En av dem var å invitere en av sine bekjente, kjemiingeniøren og fotografen Gustaf Wernersson Cronquist (1878 – 1967) til Oslo sommeren 1928.

Cronquist var særlig opptatt av fargebruk og fargenes betydning for bymiljøet. I 1927 utga han et lite hefte med tittelen «Färgen i stadsbilden», til bruk for gård-eiere, først og fremst i Stockholm. Med utgangspunkt i Sørensens artikkel året før hadde Arno Berg fått en tilsvarende ambisjon for Oslo som den Cronquist hadde for Stockholm. Byen trengte flere farger! Det unike billedmaterialet som ble resultatet av Cronquists oppdrag skulle danne grunnlaget for flere tiltak i regi av Oslo Byes Vel. Bildene er blant de første i farger i Norge, og de er tatt på «autochrome» fargeplater i glass med lang eksponeringstid. Cronquist holdt også et foredrag om fargenes betydning i byen i forbindelse med fotograferingen i Oslo. Berg gikk grundig til verks. Først skulle det løftes frem eksisterende eksempler

på bruk av farger gjennom Cronquists fotografier, så var planen å invitere kunstnere, arkitekter og dekorasjonsmalere til en konkurranse om å fargesette forhåndstrykte bilder på papir av byrom og fasader, som ble delt ut til deltakerne kun med omriss av fasadene i svart tusj. Glassplatene til Cronquist er fremdeles i selskapets arkiv, og de ble i 2017 vist for første gang under en utstilling i forbindelse med Oslo kulturturnat.

FARGEKONKURRANSEN

I 1929 utlyste Oslo Byes Vel en konkurranse hvor 39 inviterte billedkunstnere og arkitekter svarte ja til å sette farge på Oslos bygårder. Det var stor interesse for dette tiltaket fra første stund, og det var mange kjente navn blant deltakerne. Blant de mest kjente billedkunstnerne fant man Reidar Aulie, Søren Steen-Johnsen, Leon

Aurdal, Per Rom, Arne Kavli, Alf Rolfsen, Henrik Sørensen (himsel!), Aksel Revold, Per Krohg og A.C. Svarstad. Arkitektene Carl von Hanno, Gudolf Blakstad, Finn Bryn og Arnstein Arneberg deltok sammen med den kjente dekorasjonsmaleren Finn Krafft og mange andre. Alle de fargelagte akvarellene som innkom i konkurransen ble stilt ut i Kunstnerforbundet. Utstillingen vakte oppsikt og fikk stor presseomtale i flere riksaviser og i fagpressen som malermestrenes blad «Maleren». Konkurransedeltakerne valgte seg imellom en komité bestående av maleren Per Deberitz og arkitektene Finn Bryn og Helge Thiis for å oppsummere prosjektets ambisjon og resultat.

Gustaf Wernersson
Cronquists fargefotografi
av Fougstads gate på Ila.

Selv Edvard Munch var opptatt av Farvesaken og skrev et engasjert innlegg i St. Hallvard.

Til Høyre: Fargeforslag fra Reidar Aulie

Fargeforslag fra
Arnold Loe.

Utstillingen og problemstillingene førte til diskusjoner i flere fora om viktigheten av farger og hvor veien skulle gå videre i dette arbeidet. Administrasjonen i Oslo Byes Vel ansatte Carsten Lien som konsulent for å kunne gi gårdeiere i Oslo gratis veiledning om hvilke farger som passet til de enkelte gårder, strøk og byrom. Det ble også utlyst en premie på kr. 200,- (ca. kr. 7500,- i dagens kroneverdi) for de beste nyoppussede leiegårdene «med særlig henblikk på en vakker og harmonisk farvebehandling.»

KOMMUNEN GIR MANDAT

Oslo Byes Vel fikk økonomisk støtte fra kommunen direkte til fargearbeidet, først og fremst til å fortsette konsulentvirksomheten, som hadde slått godt an. En del av oppdraget var også å legge nøyaktige fargeplaner for forskjellige strøk i byen. Maleren Ragnhild Kaarbø og

Fargeforslag fra Flatabø.

Carsten Lien fikk i oppdrag å utarbeide en kolleksjon av fasadefarger. Det var ikke bare de indre bydeler og murbyen som var omfattet av prosjektet. Villabebyggelsen utenfor sentrum var også så godt som fargeløs med sine hvite eller brunbeisete veggflater. Særlig boligområdene oppført av «Egne Hjem» hadde grå og monotone fasader. A/S Lilleborg fabrikker stilte seg som sponsor spesielt for disse prosjektene, og det ble lagt fargeplaner for flere av dem. Oslo Byes Vels konsulenter var med under gjennomføringen, og noen av strøkene med store fargeprosjekter var Tåsen hageby, Malerhaugen ved Etterstad og Bondeungdomslagets bebyggelse på Øvre Smestad og Frydenberg.

TRYKKSAKER

Basert på det stadig større engasjementet, utarbeidet selskapet en serie standardfarger for oljemaling, som ble bundet inn i små fargebøker.

Disse ble gitt bort gratis på forespørsel til gårdeiere i sentrum og villaeiere i Aker og Bærum. Fargebøkene fungerte også som håndbøker for malermestere, arkitekter, konsulenter og fargehandlere. Fagmannen som hadde hovedansvaret for fargebøkene var malermester Einar Dahl. Det ble også trykket «propagandabrosjyrer» som ble delt ut i store kvanta i de samme områder.

Farvebok av Oslo Byes Vel ble gitt bort gratis på forespørsel til gårdeiere og villaeiere.

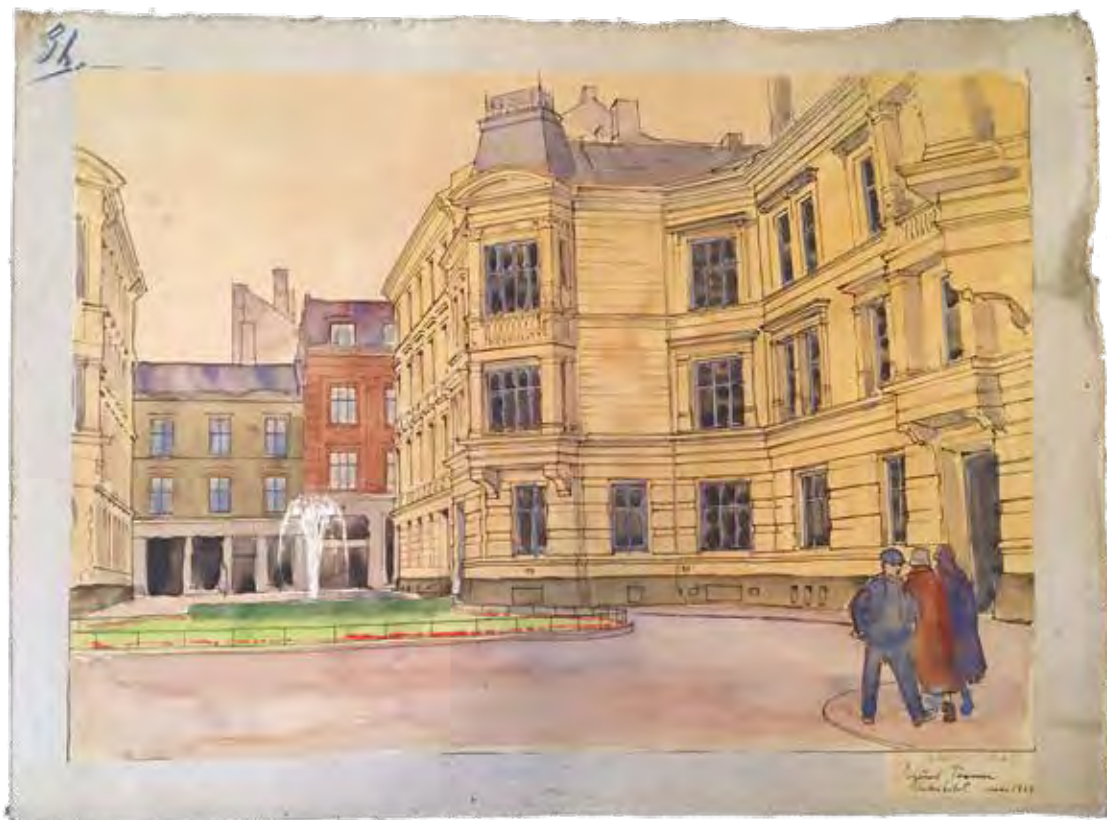
Fargeforslag fra Finn Krafft

ØYENE

Fargesaken grep om seg, og maler Finn Krafft fikk i oppdrag av Oslo Byes Vel i 1933 til også å se på fargesettingen av hyttene på øyene i indre Oslofjord og i kolonihagene. Det ble utarbeidet egne fargeplaner for Lindøya, Gressholmen, Bleikøya og Nakholmen. Øyenes velforeninger ble så begeistret for forslagene som fremkom at de fikk Landbruksdepartementet som var eier av eiendommene til å vedta alle utkastene som gjeldene planer, og de ble gjennomført i 1938 slik Oslo Byes Vel og Finn Krafft hadde satt på papiret fem år tidligere. Fargespekteret på øyebebyggelsen fra den gang er stort sett bevart frem til vår tid, noe som gir den særegne karakteren til hele denne indre delen av fjorden. Allerede i 1933 stilte man ut et øyhus med forslag til nye farger på Østkantutstillingen, hvorfra det ble referert i Aftenposten: «En glad og munter sommer med farver som passer til solskinn og varme dager – det er det Østkantutstillingen denne gang er beregnet på å gi tilskuerne. Ved samarbeide mellom Oslo Bys Vel, med sekretæren, arkitekt Arno Berg, og Østkantutstillingen, er denne den nyeste oppvisning i huset på Ankertorvet kommet istand, og den omfatter forslag til sommerlige farver innvendig – i kolonihaver og øhytter – farveforslag for en del av øene og for Sogn kolonihaver.»

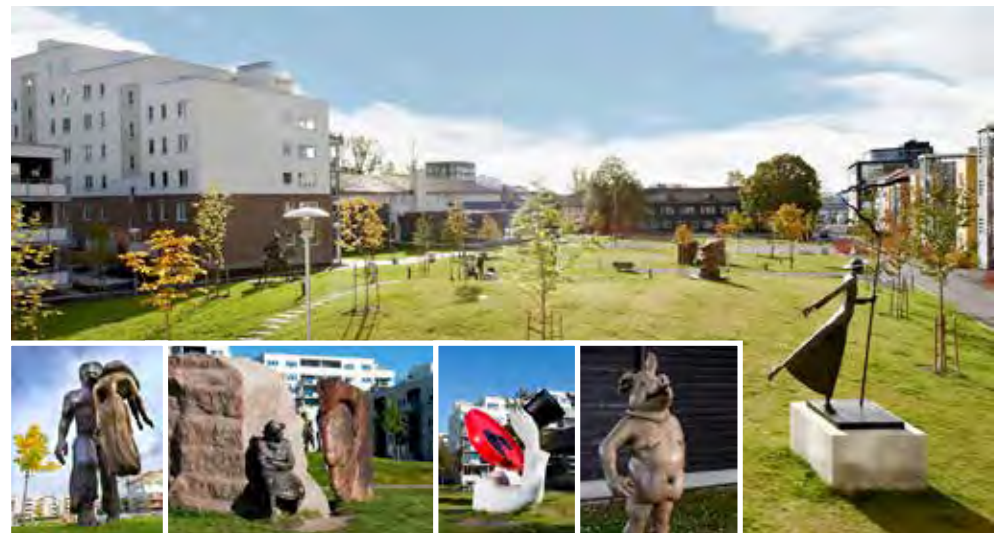
Det var Ragnhild Kaarbø som hadde ansvaret for interiørene og Finn Krafft presenterte sitt program for eksteriørene på de forskjellige øyene. Han la vekt på samspill mellom hyttene og deres beliggenhet, og som det het «hensynet til størrelsen, eller retttere sagt mangelen på størrelse».

Fargeforslag fra
Sigurd Trøim.

Byarkitekt Harald Aars var fornøyd med utviklingen, og mente at allerede de to første årene med fokus på «Farvesaken» hadde båret frukter: «Jeg synes det er gledelig at der allerede etter to års forløp kan pekes på et så modent resultat.». Til og med i utlandet ble fargeprosjektet lagt merke til, og sekretæren i «Bund zur Förderung der Farbe im Stadtbild» i Hamburg, dr. Meier-Oberist, skriver: «Selskabet for Oslo Byes Vel vil ha fylt en oppgave som er dets historie verdig når det har opdradd Oslos innbyggere til et forståelsesfullt samarbeide for å få sin by avstemt i penere farver.». ●

Besøk skulpturparkene på **Løren og Tjuvholmen!**

SELVAAG

Selvaag utvikler eiendommer og virksomheter til glede for generasjoner

Politiet klart til innsats
for å sikre rivning av
Markveien 35.
Foto: Klassekampen

SLAGET OM GRÜNERLØKKA

Av Odd Iglebæk, arkitekt og journalist

22. SEPTEMBER 1977 VAR EN VAKKER HØSTDAG. KLOKKA VAR ÅTTE PÅ MORGENEN. FORAN DEN KLASSISKE BYGÅRDEN NEDERST PÅ OLAV RYES Plass (MARKVEIEN 35) HADDE POLITIET TATT AV SEG HJELMENE OG VISIRENE. MEN DE BEHOLDT FORTSATT SKJOLDENE OG KØLLENE - SÅNN FOR SIKKERHETS SKYLD. EGENTLIG VAR DET GANSKE UNØDVENDIG. DEN LOKALE LEIEBOERFORENINGA SIN TØFFE KAMP FOR Å BEVARE DET SÅKALTE GRÜNERBYGGKVARTALET HADDE ENDT MED TAP. KOMMUNEN, ENTREPRENØREN OG GÅRDEIERNE HADDE VUNNET SLAGET, MEN HVA SKULLE DET BETY FOR GRÜNERLØKKAS FRAMTID?

Det var 1970-tallet som skulle bli boligkampenes store tiår i Oslo. Aldri tidligere, ei heller seinere, har så mange mennesker i byen vært medlemmer i lokale leieboer- og strøksforeninger; Ruseløkka/Skillebekk, Bjølsen, Sagene, Fredensborg, Gamlebyen/Vaterland, Grønland, Kampen, Vålerenga, Rodeløkka og Grünerløkka. Det var dugnader, folkemøter, protestbrev, noen okkupasjoner og demonstrasjoner til Rådhuset. Sistnevnte gjerne med flere hundre deltakere, og på 1. mai kunne det være flere tusen under paroler med beboerkrav. Det var et spennende tiår å bo i indre Oslo.

Primært stilte foreningene to krav: *Slutt på gårdeierveldet og byfornyelse på beboernes vilkår.* Det ble krevd at gårdeierne skulle følge husleielovene og vedlikeholdsplikten. At de sluttet med å ta penger under bordet for å inngå leiekontrakter og/eller belåne gårdene – ofte til over pipene – uten å betale pålagte renter – for så å spekulere i konkurs. Og videre, at de skulle holde loft og kjellere tørre og gjerne at de satte i gang utbedringer som å sørge for innlagt vannklosett og dusj. Gjorde de slike innsatser, kunne de kreve kompensasjon for tiltakene gjennom den offentlig regulerte husleia.

Men like viktig var ønsket om å ta vare på de etablerte bomiljøene i indre by. Her var det naboer, småbutikker, parker, skoler, noen få kafeer og spisesteder, kinoer, idrettsforeninger, lekeplasser, arbeiderlag, Høyre- og SF-lag, kanskje et venstre-lag, noen NKP-lag og etter hvert akp-ere. Det var også massevis av verksteder i bakgårdene, og på

Beboerne i Toftes gate mot Sofienbergparken organiserte seg for å stoppe blokkene. (VG 1980)

Det er planlagt 4000 parkeringsplasser og at det skal bli 1000 færre leiligheter på Grünerløkka, sier Christin Anmarkrud i Beboeraksjonen til VG.

Beboeraksjonen består av beboere og gårdeiere som bor i de rivingsruede gårdene. Oslo Kommunes fornyelsesvedtak omfatter i alt fem kvartaler i det såkalte midtområdet på Grünerløkka. Det avgrensnes av Helgesensgate, Toftesgate, Nordregate og Akerselva.

Alternativ

Hva har Beboeraksjonen gjort, Christin Anmarkrud? — Det er vår oppgave å hindre at en masse hus på Grünerløkka rives for å få nybygg og parkeringsplasser vi ikke trenger. 99,5 prosent av beboerne i de rivingsruede gårdene har skrevet under en protest, og gårdeiere har sendt protester. Vi har også laget et alternativt vedtaksforslag til Boligutvalget.

Hva går det ut på? — Det går ut på at de 33 gårdene i all hovedsak skal stå. Kommunen viser selv i sin første plan for området at det faktisk kan bygges 1200 parkeringsplasser uten å rive nesten noen hus. Bare med dette antallet kan man dekke det behovet vi har for parkeringsplasser i dag.

Videre argumenterer vi for at det eventuelt kan bygges et parkeringshus i Samnorgata 2-4, i stedet for å rive brukbare boliger. Tomta der er ubebygget i dag, og der kan man bygge 4-5 etasjer før man kommer opp i gateplanet.

Planer

Hva gikk den første disposisjonsplanen for Grünerløkka ut på? — I 1979 fikk de fleste på Grü-

nerløkka tilsendt en tilstandsvurdering av boligbyggene her fra Saneringssjefen. Denne vurderingen gikk ut på at man anbefalte at 40 av de 55 gårdene som nå er foreslått revet, var i så god stand at de kunne utbedres til 30-års standard med lån fra Husbanken. 14 av gårdene var det usikkerhet om, og en var for dårlig til rehabilitering.

Når kom den nye disposisjonsplanen fra kommunen? — Den 6. oktober i år fikk folk på Grünerløkka plutselig tilsendt en helt ny plan for området, som innebar at 55 gårder ble foreslått revet. Leieboerne fikk 6 ukers frist til å uttale seg om forslaget, og fristen gikk ut i dag. Disposisjonsplanen inneholder endel bra ting, som barnehager, sykehjem og ungdomskubber, og det er selvfølgelig Beboeraksjonen for. Det vi synes er rart er at de 55 gårdene

har blitt modne for riving i løpet av et år. Tre av gårdene er til overmål allerede utbedret til Husbankens 30-års standard. Beboeraksjonen har nå overlevert sitt forslag til Boligutvalget i Oslo kommune, hva skjer nå videre? — Den nye disposisjonsplanen er vedtatt i Bygningsrådet to ganger. Etter at høringsfristen nå er utgått, må saken opp i Boligutvalget igjen. Så går

saken videre til Formannskapet og Bystyret. Til slutt kan avgjørelsen eventuelt ankes til Miljøverndepartementet.

Parkeringsplasser

Er det ikke en viss uenighet innen kommunen om den nye disposisjonsplanen? — Bygningsrådet, Byplansjefen og Kommunikasjonsutvalget mener at det skal bygges 4000 parkeringsplasser under tak. Boligutvalget og Saneringssjefen vil ha 2500 under tak. Poenget er at vi ikke trenger alle disse parkeringsplassene. I alle sine planer sier kommunen at disse parkeringsplassene skal brukes av beboere her i området. I dag er det 1600 biler på Grünerløkka, og det er 1200 parkeringsplasser i gatene.

Vet dere hva kommunens nye disposisjonsplan vil koste ved gjennomføring?

Finansrådmannen har anslått et beløp på 900 mill. kr., i tillegg kommer utgifter til ekspropriering og parkeringshus. Høye områder kan rehabiliteres for mindre enn halve beløpet, det viser kommunens egne beregninger.

Hvem skal betale utgiftene til bygging av parkeringsplasser under tak?

Forbys

De kan ikke bygges ved lån fra Husbanken. De vil koste 25 000 pr. stk. i kjellere på bolighus. I egne parkeringshus vil de komme på mellom 40 og 50 000 kr. pr. stk. Finansrådmannen nevner i sine kommentarer til disposisjonsplanen, at hvis det bygges parkeringshus, så må gateparkering forbys.

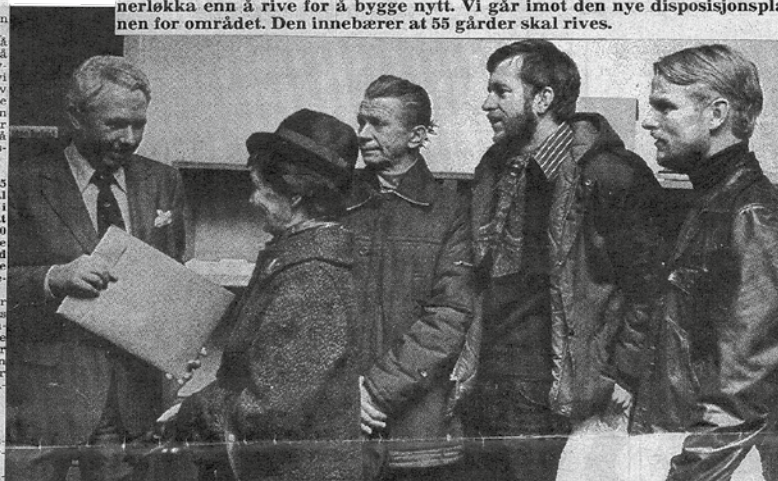
Hvis det gjennomføres så tvinger man folk til å kjøpe de nye parkeringsplassene innendørs, avslutter Christin Anmarkrud.

Beboeraksjonen på Grünerløkka:

«Rehabilitering er billigere enn riving»

— AV SØVI WERHAUG og JAN PETTER LYNNAU (foto) —

— Kommunen sier selv i sine planer at det er billigere å rehabilitere Grünerløkka enn å rive for å bygge nytt. Vi går imot den nye disposisjonsplanen for området. Den innebærer at 55 gårder skal rives.

— Ikke riv hjemmene våre, sier gårdeier Agnes Storejord til kommunalråd og formann i Boligutvalget Sigurd Østen, idet hun overleverer en alternativ plan fra Beboeraksjonen. — Jeg lover at vi skal studere forslaget svært nøye, svarer Østen. Bak står gårdeier Einar Hansen, og to representanter for beboerne Odd Iglebæk og Ole Wagner Hansen.

Renovasjonsmangel på Grünerløkka

Dette må være en spøk når det gjelder visse deler av Grünerløkka. Jeg henviser til kvartalet Markveien fra Schleppegrellsgate med til den av byplankontoret konstruerte lekegate med sandkasser midt i gaten.

Gaten i dette kvartalet er dekket av sand og skitt, melkekartoner, papir og plastfliser og vind får i terrer sanden til å flyke, og støv trenger inn i våre leiligheter. I fuktig vær trekkes sanden inn i trapper og ganger.

I sandkassen er det all slags søppel, hunder luffen og legger igjen ekskrementer, til og med ekskrementer etter mennesker har jeg sett på fortauet flere ganger.

Offentlig renovasjon forekommer ikke bortsett fra litt vann på fortauet en sjelden gang.

De utsatte «tanksperrer» og sementrør, som også er askebeger og papirkurver, er akutte og gir i likhet med de halvvisne brungroede planter som er satt opp i revnene.

Jeg finner hele anlegget uhygienisk, skikkelig renhold unnu-

lig, og forholdene virker deprimerte og er et psykisk press for beboerne og edelgger for bomiljøet.

I tillegg til urenligheten har vi daglig parkering av diverse store lastebiler som sperrer vinduene i en trang gate med leiligheter i første etasje som fra før har lite daglys. Dette forhold er forevrig ikke apostelt for denne gatestump. Grünerløkka har mange trange gater og mange leiligheter i første etasje.

Emma Gislev

Grünerløkka to bryggerier (Schous og Ringnes), to sjokoladefabrikker (Freia og Bergene) pluss Mills majones nederst ved Sofienbergparken. Her var historie, strid og solidaritet, og her var framtid.

Det var alt dette som skulle bevares og videreutvikles under parolen «Byfornyelse på beboernes vilkår». Noe av det viktigste var å forhindre riving av eksisterende boliger i leiegårder og mindre trehus, sistnevnte særlig på Rodeløkka, Vålerenga og Kampen. Boligene skulle utbedres til en enkel standard som beboerne hadde råd til. Mange som bodde i indre by hadde svært lave inntekter eller pensjoner. For dem ville det bli for dyrt å flytte til nye leiligheter i de stadig voksende drabantbyene.

Og i og med at man også ville ha slutt på gårdeiveldet, så betydde byfornyelsen at beboerne skulle overta eierskapet til leiegårdene, som borettslag. Dessuten ville man også være med å bestemme over nabolagets framtid – om sanering, riving, høyhus, blokker og bymotorveier.

HELE GRÜNERLØKKA SKULLE RIVES

De første riveplanene for Grünerløkka kom i 1936. Reguleringsvesenet foreslo at mindre deler av den eldre bebyggelsen mot gater skulle bevares, men det meste skulle bort. Opp skulle det komme nord-sørgående lamellblokker i ni etasjer. Det ble ikke noe av disse planene, og den samme skjebnen fikk neste utspill i 1938-39. Denne gangen vedtok reguleringsrådet at *all* gammel bebyggelse på Løkka skulle saneres. Nye blokker skulle nå være i fire etasjer.

Under krigen lå saneringsplanene på is, men i 1947 vedtok bystyret at hele Enerhaugen og to kvartaler på Grünerløkka skulle rives. Igjen skjedde ikke noe. Mangel på erstatningsleiligheter var den offisielle forklaringen. Først mer enn ti år seinere kom første sanering på østkanten – riving av Enerhaugen. (Rester av den gamle bebyggelsen der finnes nå bare på Folkemuseet.) Opp kom fire nye 13-15 etasjers nye boligblokker, bygd 1960-65 og med OBOS som byggherre.

Alt det røde mot Sofienbergparken skulle rives for Selvaagblokkene. (Saneringskart Oslo kommune 1979)

OSLO KOMMUNE SANERINGSSJEFEN 17.9 1979

- Hus som er foreslått revet av boligutvalget i forbindelse med reguleringsplan for Grünerløkka sør/vest og vurderingen av midtområdet på Grünerløkka
- Hus som skal vurderes nærmere

PRIVATBILISME OG NYE LUFTSLOTT

Tidlig på 1960-tallet var det nok en gang store vyer for Grünerløkka. Nå var det *Oslo Byes Vel* (stiftet 1811) som var drivkraften. I 1961 viet foreningen sitt tidsskrift *St. Hallvard* 100 sider til Edvard Bull sin store artikkel *Grünerløkka: Beste Østkant* om bydelens første hundre års historie.

Samtidig lanserte foreningen en stor arkitektkonkurranse om Grünerløkkas framtid. Var det fritt fram til å kaste seg over sentrale byområder, særlig hvor det var mye arbeiderboliger? Fire fremadstrebbende kontorer ble invitert til å delta. Arkitektene Nils Haugstveit, Kjell Lund og Nils Slaatto foreslo boligblokker opp til 36 etasjer høye. Det ville i så fall bli Nordens høyeste bygninger. Mari og Gullik Kollandsrud nøyde seg med 15 etasjer og med barnehager på takene.

Uansett eventuelle gode intensjoner så ble det ikke noe Corbusierinspirert mini-Brasilia på Grünerløkka. Heldigvis! Oslos finansrådmann kommenterte at han *ikke* anså totalsanering som en kommunal oppgave på grunn av «de betydelige uttellingene» det ville kreve. Totalsanering var heller ikke påkrevd av «bolighygieniske» grunner. Byplankontoret var av samme oppfatning, men bystyret ba likevel om et program for *hele* Grünerløkka med hva de kalte «etappevis sanering i rasjonelle enheter.»

Slik ønsket Selvaag og Oslo Byfornyelse det i Toftes gate. NB! blokkene vender ryggen mot gata. (VG 23. april 1980)

1960-tallet var privatbilismens første tiår. En stor transportanalyse for Oslo konkluderte med at bymotorveier måtte bygges. Bystyret vedtok de nye traséene, og tilrettelegging for disse ble dermed prinsippet for framtidige saneringsplaner. Svært lite av de nye veiene ble bygget (unntatt på Vaterland). Forslagene om veitunnel gjennom og under Slottsparken, pluss et svært spagetikryss litt nord for Olav Ryes plass, ble det (heldigvis igjen!) ikke noe av. Uansett, så ble det i 1970 vedtatt byggeforbud for større deler av Grünerløkka – i påvente av de nye bymotorveiene.

Unntaket var Søndre Grünerløkka hvor det var planlagt storstilt riving. Det avgjørende vedtaket kom høsten 1972. Nystartede Grünerløkka Leieboerforening ba forgjeves formannskap og bystyre om ikke å vedta sanering som ville føre til at 1400 beboere måtte flytte.

VG Onsdag 23. april 1980 **KULTUR** 35

SELVAAG HAR SKISSENE KLARE FOR TOFTES GATE

AV EOLVI WERHAUG

— Oslo Byfornyelse og A/S Selvaagbygg inngikk sommeren 1979 et samarbeid om utformingen av ny bebyggelse i Toftes gate i Oslo. Vi avventer nå vedtaket i de folkevalgte organer før vi går videre med spesialplanleggingen, sier direktør Ole Løken i Oslo Byfornyelse.

Forslaget om riving av tre kvartaler i Toftes gate fra Holmenstua gate i nord til Nordre gate i sør, var i går opppe i boligvalget.

Spesifikt vedtak vil foretatte om en stor beboeraktive på Grønnerløkka. Grønnerløkka-prosjektet skal rives og omgjøres til et nytt boligområde med et stort planlagt i løp og i år. Kommunen ikke har tatt hensyn til beboerne og gårdsens profitt.

— Sivert i Oslo Byfornyelse

har gjort et pristoppvaks med A/S Selvaagbygg som en felles utbygging langs Toftes gate, hvis det fattes et vedtak som gjør dette nødvendig, sier Ole Løken.

Avventer

— Høsten har dere hatt et eventuelle bygging skal se ut?

— Vi har til ikke forvakt om planleggingsarbeid i denne fasen. Vi avventer de folkevalgte vedtak før vi går videre. Men jeg har mistanke om at A/S Selvaagbygg har forvakt visse skisseutkastet for Toftes gate.

— Hvor mange nye leiligheter er det planlagt i Toftes gate?

— Det er planlagt med nye leiligheter, dette vil bli en plan på nye leiligheter i forbindelse med ombygging av Toftes gate. Det er planlagt med 300 nye leiligheter i Toftes gate. Det er planlagt med 300 nye leiligheter i Toftes gate. Det er planlagt med 300 nye leiligheter i Toftes gate.

— Hvor vil skisse med de nye skissene som har i de gårdsene som forvakt vedtak?

— Alle vil bli tatt opp av ny boligfor, avslutter direktør Ole Løken.

senale strukturer på Grønnerløkka.

— Alle bygging vil medføre en endring i den sosiale struktur. Vi håper å bygge på de fordelene i gjennomføringsprosessen til til mindre. Dette betyr vi ikke ved utleide av leiligheter og ikke ved at det betyr det nye prosjektet på Grønnerløkka. Vi jobber for å få en utbygging på boligvalget i år.

— Hva vil skisse med de nye skissene som har i de gårdsene som forvakt vedtak?

— Alle vil bli tatt opp av ny boligfor, avslutter direktør Ole Løken.

Et Stormfullt vinnerforslag

Stillestående Per Fulle ble den store vinneren som er trykt på vår utgave av VG. Per Fulle ble den store vinneren som er trykt på vår utgave av VG.

God stand

— Et stort utvalg av de nye skissene som har i de gårdsene som forvakt vedtak.

— Det er planlagt med nye leiligheter i Toftes gate. Det er planlagt med 300 nye leiligheter i Toftes gate.

UTSTYR FOR: Profesjonelle og sportsklare!

APNINGSTIDER: Hverdag kl. 10.00 - 19.00 Lørdag kl. 10.00 - 15.00

FILMPREVISNING: AQUADEMI

A.S. LÖWENBERG, MOERK TROND 22 11 54

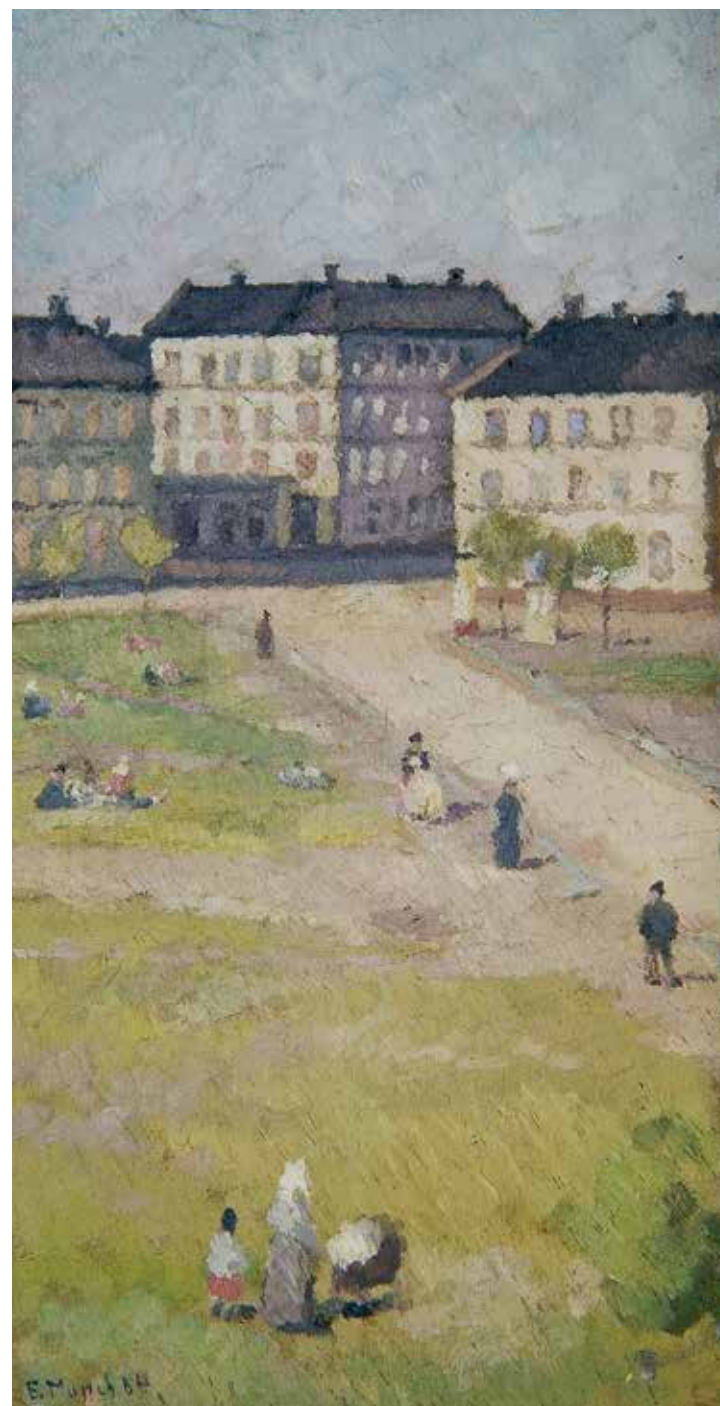

Grünerløkka Leieboerforening ville bevare hjørnegården på Olav Ryes Plass pluss hele kvartalet.

Foto: Klassekampen

Samme hjørne av Olav Ryes plass 19.01.2020.

Foto: Odd Iglebæk

Ettermiddag
Olav Ryes Plass,
Edvard Munch, 1884.
Gården i midten ble revet i
22. september 1977.
Bildet er i privat eie

Toftesgate i dag og uten Selvaag-blokker.

Foto: Odd Iglebæk, januar 2020

Området hadde 100 eiendommer med 697 leiligheter, 137 hybler og 169 bedrifter. 55 % av boligene var uten wc. Samlet skattetakst var 19 millioner kroner og tomteverdi 11 millioner.

Etter saneringsvedtaket startet OBOS og USBL oppkjøp av eiendommer i strøket. Disse ble etterhvert revet enkeltvis. Utpå 1980-tallet ble det bygget nye boligblokker her. Det skjedde uten de store protestene. Var det erfaringene fra Grünerbyggkampene som gjorde seg gjeldende?

GRÜNERLØKKA LEIEBOERFORENING STIFTES 1971

Den 8. desember 1971 ble Grünerløkka leieboerforening stiftet i Folkets Hus ved Dælenenga. Initiativtaker var de tre arkitektstudentene Amund Kjeldstad, Ivar Hvattum og Johan-Ditlef Martens. Som en del av sin diplomoppgave studerte de Grünerløkkas utvikling og utfordringer *fra et beboerperspektiv*. Det var et gjennomgripende arbeid de unge studentene utførte. Konklusjonen ble et initiativ til å danne en lokal leieboerforening. Som første leder ble Øyvind Foss valgt, prest i Sofienberg menighet.

Oslo Leieboerforening ble stiftet 1933. Denne konsentrerte seg mest om leieboers rettigheter og lite om byutvikling. Lokale foreninger manglet, og tydeligvis var tida overmoden for dette. Som nevnt ble slike etablert i de fleste av Oslos gamle arbeiderstrøk på samme tid. På Grünerløkka vokste foreningen raskt. Den hadde i 1975 ni hundre betalende medlemmer. Det var ca. ti prosent av bydelens befolkning.

På dagsorden stod vedlikehold, forholdet til gårdeierne, brannfare, trafikk og sanering, men også gårdsromfornyelse, barnehager og tiltak for unge og eldre. Ulike beboergrupper arbeidet med kunnskap om de ulike temaene. Fem til-åtte ganger i året gav foreningen ut Grünerposten med oppdatert informasjon om bydelen og kampen mot sanering. (Undertegnede var i flere år Grünerpostens redaktør.)

Der var et nært samarbeid med det lokale biblioteket og lokalt næringsliv, for eksempel møbelhandler Thv. Gaarder nederst i Thorvald Meyers gate som var ivrige motstander av sanering og bymotorveier. Foruten

styret i leieboerforeninga, etter hvert ledet av Kjell Bitnes, Mons Muri og Janne Wetre, var de to lokalpolitikere, Roy Otto Tregde (AP) og Jan E. Skjær (H), viktige nøkkelpersoner i bydelens politiske engasjement. Sistnevnte drev kiosk på Olav Ryes plass, et utmerket utkikkspunkt.

DEREGULERT HUSLEIE OG OBLIGASJONSLÅN

Mange gårdeiere var ikke fornøyd med hva de kunne få inn i regulert husleie. De ville ha større avkastning. Den lovlige måte å gjøre dette på, var å utstede obligasjonslån. Leieboerne lånte penger til gårdeieren med pant i eiendommen. Kravene var at det skulle betales vanlig rente, men mange av gårdeierne jukset med dette.

Et grunnleggende trekk ved byleiegårdene var at husleia var offentlig regulert. Bestemmelse gjaldt for bygårder i Oslo, Bergen, Trondheim, som var bygd før 1938. Reglene fastslo hva maksimum leie kunne være i forhold til standard størrelse og beliggenhet. Systemet varte fram til 1982, da den første Willoch-regjeringa fikk det opphevet. Begrunnelsen var delvis å få slutt på penger under bordet, men det viktigste var å få deregulert boligmarkedet både for leieboliger og borettslagsleiligheter. Utvilsomt lyktes de med begge deler.

BYFORNYELSE OG BORETTSLAG

Byfornyelse på beboernes premisser hadde i mange gårder pågått lenge før 1970-tallet. Det vanligste var å forsterke de elektriske anleggene, installere dusjkabinett og varmtvannsbereder i et hjørne på kjøkkenet, sette inn varevinduer, bytte ut gamle koksovner med kaminer, fikse nedslitte gulv etc. I noen få tilfeller var det gårdeierne som organiserte og gjennomførte arbeidene, men som oftest var det leieboere sjøl, særlig de som hadde standard leiekontrakter. Det var en ganske sikker investering, og om de flyttet ut var det vanlig at de som flyttet inn betalte for det nedlagte arbeidet.

Fra midten av 1930-tallet, men særlig etter andre verdenskrig, vokste boligsamvirket i Norden med rekordfart. Beboerne skulle via sine

leiligheter være medeier i huset hvor de bodde. Ikke minst var dette politikken for *nybygg* i Oslos raskt voksende drabantbyer. Men det var også noen få tilfeller av omgjøring av leiegårder i indre by. I 1962 ble et slikt frittstående borettslag dannet i Seilduksgata 10 på Grünerløkka. Tidlig på 1970-tallet var innskuddet her 4 500 kr og husleie 164 kr for en treroms leilighet. I blokkene på Enerhaugen var tilsvarende summer 24 000 kr og 340 kr, mens på Tveita og Romsås var det litt lavere innskudd, men høyere leie.

Borettslag i gamle gårder i indre by var altså en langt rimeligere boform enn nybygde leiligheter, men i praksis vanskelig å realisere. Framfor alt krevde det ei kjerne av godt motiverte beboere, en gårdeier som ville selge til beboerne og at det ikke var direkte saneringstrusler hengende over området. Så til tross for at den lokale leieboerforeninga ivrig propaganderte for slike borettslag for å forbedre eksisterende boliger, ble det på Grünerløkka ikke mer enn en handfull av dem. De fem lå alle mellom Sofienbergparken og Schous bryggeri, som på dette tidspunktet var uten nærstående saneringsplaner.

EKSPPROPRIASJON SOM METODE

Eierskapet i de aller fleste kvartalene i indre by var ofte delt mellom 15-20 eller flere ulike gårdeiere. Disse hadde gjerne høyst ulike perspektiver for framtida, og dermed måtte en omfattende offentlig innsats (ekspropriasjon) til for å realisere sanering. I praksis vil dette si at kommunestyret fatter vedtak om å kjøpe opp privateide tomter til nybygg eller andre formål. Prisen er offentlig bestemt. (Ekspropriasjon kan brukes både for bebygde og ubebygde tomter.) Grünerposten nr. 7/1974 opplyser for eksempel om at Oslo kommunes eiendomskontor kjøpte eiendommer for 14,3 millioner kroner til saneringsformål i 1973. Størst var oppkjøpene på Kampen, Bjølsen og Tøyen, men også Søndre Grünerløkka var inkludert.

Ekspropriasjon skulle bli et vanlig verktøy også i byfornyelsen. I 1976 opprettet Oslo kommune sammen med OBOS og USBL det halv-kommunale selskapet Oslo Byfornyelse AS. Nå skulle leiegårdene ikke saneres, men utbedres til en såkalt 30-års standard. Gårdeierne kunne

velge å gjøre dette sjøl, men de færreste gjorde det. Dermed ble det til at kommunen eksproprieterte og gjennomførte utbedringene via sitt selskap. Deretter ble gården overført til beboerne som et nystiftet borettslag. Laget overtok også all gjeld, dvs. utgiftene til de gjennomførte utbedringene og til selve kjøpet (ekspropriasjonen) av gården.

SLAGET OM GRÜNERBYGGKVARTALET

I 1884 malte den unge Edvard Munchs *Ettermiddag på Olaf Ryes plass*. Bildet viser en fredfull og solfylt sommerdag. Det viser også den flotte hjørnegården Markveien 35. Selv om bildet er skisse-aktig, ser man godt hvordan bygningen gir en fin innramming til det som ennå i dag er Grüner-løkkas viktigste grønne plass. De nærmeste dagene etter 22. september 1977 skulle den vakre gården bli fjernet for alltid.

Men før det hadde hele det såkalte Grünerbyggkvartalet – Markveien, Nordre gate, Fossveien og Sofienberggata, med unntak av Beckers (nå Vinmonopolet), blitt revet. Borte var dermed også den flotte raden av leiegårder som red på toppen av gressbakken, som går fra Akerselva ved Nedre Foss Mølle og østover.

Dette var det ene av de to kvartalene bystyret vedtok å sanere alt i 1947. Det andre var kvartalet nord for dette, med vestsida direkte mot Olav Ryes plass, og som inkluderer den fantastisk vakre bygården Olav Ryes plass 6.

Faktisk vedtok bystyret allerede i 1953 at de to kvartalene skulle eksproprietere, men så ble det mye fram og tilbake om totalsanering av hele Grünerløkka, ikke minst etter Oslo Byes Vel sin arkitekt-konkurranse i 1961. Deretter var det nye utredninger, men i 1970 vedtok bystyret *totalsanering* av Søndre Grünerløkka. De to allerede omtalte 1947-kvartalene, ble definert som Nordre Grünerløkka. Her ble det vedtatt at det skulle være fritt fram å fremme *private saneringsforslag*. (Kilde: Grünerløkka, – en saneringsmoden bydel? 1971)

Tydeligvis rant planene for kvartalet mot Olav Ryes plass ut i sanden, det ble ikke noen riving. Men for det andre kvartalet skulle saneringen

bli fullbrakt. En viktig årsak til dette var at et av byens store entreprenørselskaper, Ragnar Evensen A/S, kom inn som medeier i AS Grünerbygg. Selskapet presenterte planer med sju-åtte etasjer mot Markveien og fire-fem mot Fossveien i en kraftig betongkonstruksjon med flate tak + et stort underjordisk parkeringsanlegg. Leilighetstallet i kvartalet skulle fordobles fra 120 til 240.

Allerede 20/06/73 skrev Dagbladet at *Saneringsfrykt brer seg på Grünerløkka*. Artikkelen var basert på intervjuer med beboerne i Grünerbyggkvartalet. De ønsket å bli boende i området, men fikk ingen informasjon om hva det ville koste å bo i de nye leilighetene. Minst 14 leiligheter i kvartalet var allerede tomme, og de fryktet at det ville bli flere. Støtte hadde de så langt bare fått fra Grünerløkka Leieboerforening.

Markveien var blokkert og rivingen hadde startet.
Foto: Klassekampen

ØKT FRUSTRASJON - GÅRDENE I BRA STAND

Frustrasjonen var i ferd med å spre seg. Da regulering og ekspropriasjon for kvartalet ble vedtatt i bystyret i september 1975 skjedde det mot de 14 stemmene til SV, Venstre og Natur- og miljøvernlista. På initiativet til Grünerløkka Leieboerforening ble det presset fram en tilstandsvurdering av kvartalet. Den konkluderte med at 85 % av gårdene kunne rehabiliteres, og at mange av dem var i god stand. Samlet kom 200 protester til saneringen av Grünerbyggkvartalet, og avgjørelsen ble anket til Kommunal- og arbeidsdepartementet, som ikke tok den til følge.

27. desember 1975 meldte Arbeiderbladet om *Dårlig framdrift i sanering og fornyelse av hovedstaden*. Artikkelen informerte om at kommunen så langt hadde ervervet 11 eiendommer i Grünerbyggkvartalet og at fire skulle eksproprieres. Grünerpostens ektranummer nr. 2/1976 utdypet med at en av dem var Markveien 35. Ikke før 24. april 1976 ble det inngått avtale om at gårdens eier, Rolf Ingebrigtsen, skulle selge til kommunen for 800 000 kr. Forhandlingene hadde trukket i langdrag. Først var Ingebrigtsen mot riving, men etterhvert satset han heller på å få seg seks leiligheter pluss forretningslokaler i det nye Grünerbygget.

De fleste gjenværende beboere i kvartalet og Grünerløkka Leieboerforening jobbet fortsatt for rehabilitering, og fra høsten 1976 også med okkupasjoner. Første gården ble Fossveien 1. Fra våren 1977 tilkom også Markveien 41, som hadde vært et lager- og tekstillokale. Fra midt på 1970-tallet til et stykke utpå 1980-tallet var det vanlig med harde konfrontasjoner mellom politi og demonstranter i Oslo. Det gjaldt for streikende bryggearbeidere, streikende Linjegodsarbeidere, ungdom som okkuperte Hammersborg skole og fra 1980-tallet nærmest et årlig sammenstøt mellom politi og ungdom på Karl Johan natt til 1.mai. Normen var politi med køller, skjold og visir og gassmasker for å beskytte seg mot sin medbrakte tåregass. Hester ble satt inn, særlig for å spre demonstrantene.

KNALLHARD STILLINGSKRIG MELLOM POLITI OG HUSOKKUPANTER.

Det er tittelen Dagbladet valgte fredag 23. september 1977. For undertegnede, som var et øyevitne, må tittelen beskrives som en god oppsummering. Artikkelen fortsetter:

Stemningen var meget amper i Markveien fra grålysningen til henimot 22.00-tida i går kveld. 300-400 demonstranter stod militant oppstilt på den ene sida av gata og mot seg hadde de 50 politifolk med skjold, hjelmer og bevæpnet med køller. Like ved stod også sju politihester oppstilt, mens rivningsfirmaet H. Løvstad & Sønner arbeidet ufortrødent hele dagen med å jevne Markveien 35 og 37 med jorda.

22. september 1977.
Slaget om Grünerbyggkvartalet var over.
Foto: Klassekampen

Beckers var det eneste som ble bevart av Grünerbyggkvartalet.

Foto: Odd Iglebæk, januar 2020

Det var altså forbi. Beboerne hadde tapt og det nye Grünerkvartalet skulle bygges. Mot Fossveien ble prosjektet justert og fikk saltak og en litt mykere fasade. Mest interessant var kanskje likevel at det ikke ble flere slike totalsaneringer på Grünerløkka og i større deler av Oslos veletablerte arbeiderstrøk. Tydeligvis syntes mange at omkostningene ble for store. ●

Tusen takk!

Oslo Byes Vel mottar med ujevne mellomrom både arv og gaver som bidrag til sitt arbeid for trivsel og delaktighet i byens utvikling. Gaver kommer som regel fra medlemmer, og arv etter tidligere medlemmers ønske. Vi vil gjerne få uttrykke en varm takk for disse viktige bidragene.

Grünerbygget inne i kvartalet ble bygd som planlagt.

Grünerbygget mot Fossveien ble «forbedret».

Begge foto: Odd Iglebæk, januar 2020

Kampen Janitsjar orkester
spilte for gjestene i
Rådhushallen under
lanseringen av oslobylek-
sikon.no i Rådhuset.
Foto: Ole Dag Ledang

NY TID FOR OSLO BYLEKSIKON

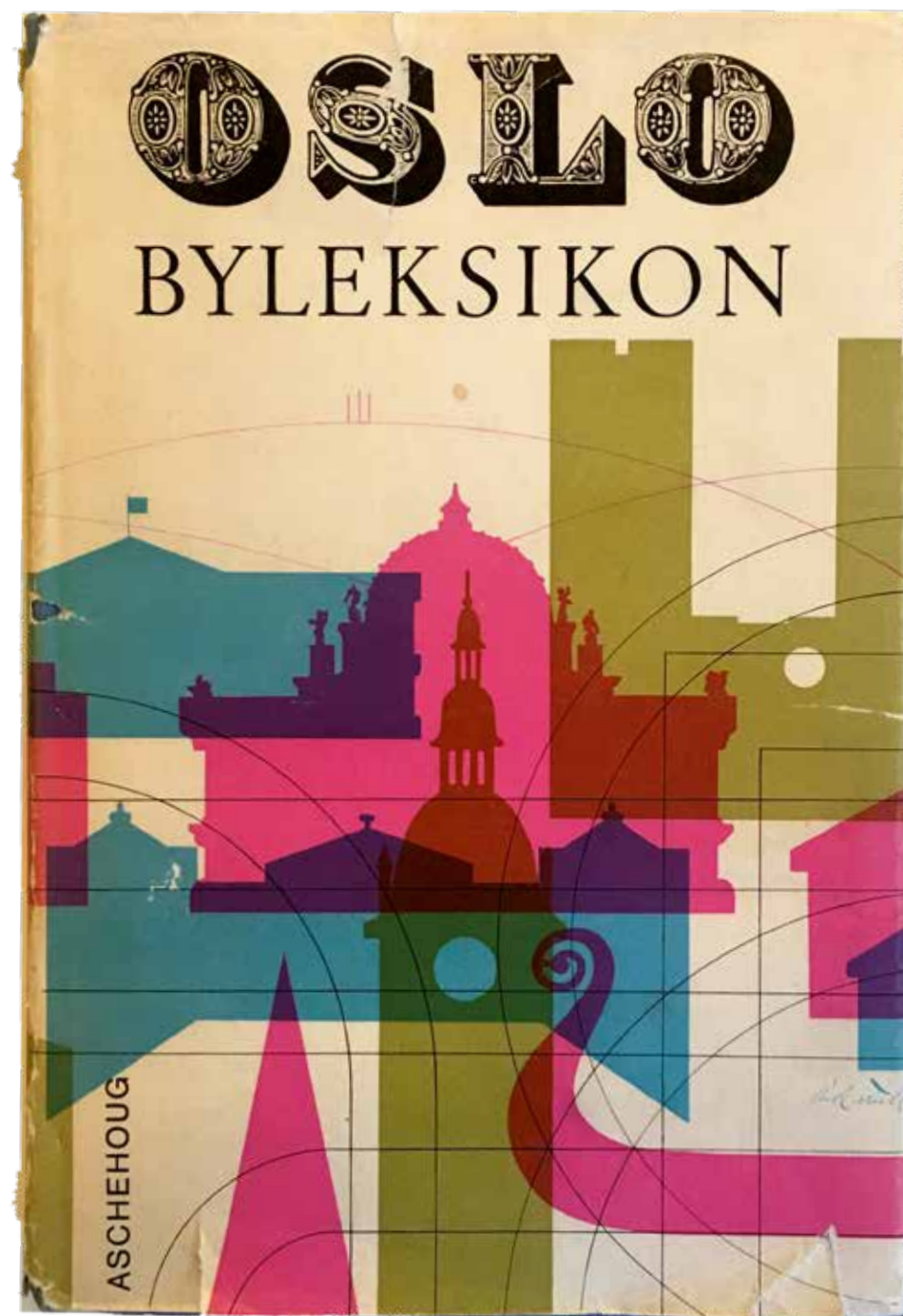
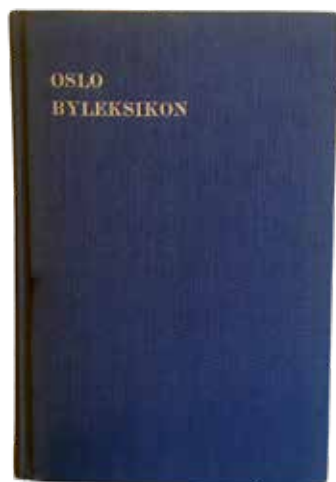
OSLO BYLEKSIKON HAR KOMMET UT I FEM PAPIRUTGAVER SIDEN 1938, OG ER ET OPPSLAGSVERK OM KJENTE OG UKJENTE STEDER I OSLO. DA DET NÅVÆRENDE SEKRETARIATET I SELSKABET FOR OSLO BYES VEL TOK OVER FØRERSETET I 2014, VAR ET AV DE FREMSTE MÅLENE Å GJØRE OSLO BYLEKSIKON TILGJENGELIG FOR ALLE GRATIS PÅ NETT. TORS DAG 6. FEBRUAR I ÅR KUNNE JUBELEN ENDELIG SLIPES LØS DA OSLOBYLEKSIKON.NO OFFISIelt BLE LANSERT I RÅDHUSET MED ORDFØRER MARIANNE BORGEN SOM VERT. NÆRMERE 7000 OPPSLAGSORD TILGJENGELIGGJØR OSLO MED ET KLIKK. OPPSLAGSVERKET KAN BRUKES ENTEN MAN ER HJEMME ELLER PÅ TOPPEN AV ET FJELL - SÅ LENGE MAN HAR INTERNETT.

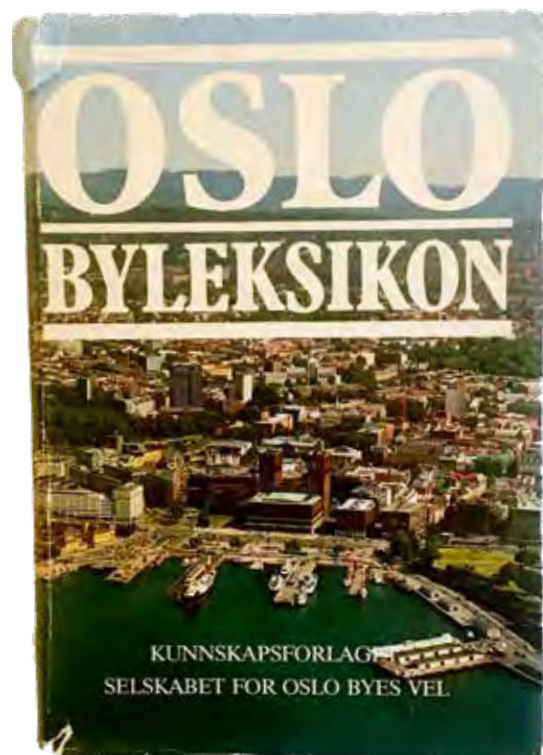
AV ASTRID LEDANG DES ROSIERS, PROSJEKTLEDER FOR OSLOBYLEKSIKON.NO OG KOMMUNIKASJONSANSVARLIG I SELSKABET FOR OSLO BYES VEL

Oslo Byleksikon er nå kommet ut i seks utgaver: fem på papir og en på nettet. Et leksikon er et oppslagsverk som med forklarende og søkbare artikler dekker et kunnskapsområde. «I denne boka er samlet opplysninger om Oslo og den nærmeste omegnen, om stedlige forekomster av geografisk, topografisk, historisk og kulturell verdi innenfor området.» står det i forordet til Oslo byleksikon 1938. Opplysningene i datidens utgivelse ble samlet inn ved egne befaringer, fra kart, litteratur og meddelelser fra en mengde personer. Slik var det også for de fire påfølgende utgivelsene i 1966, 1987, 2000 og 2010. Selskabet for Oslo Byes Vel kom på banen allerede i 1932, da plan- og stikkordsliste for et planlagt byleksikon ble lagt fram for byselskapet. Daværende formann, byarkitekt Harald Aars, var en engasjert støttespiller i likhet med Arne Arnesen, sjefbibliotekar ved Deichmanske Bibliotek, Harald Hals, reguleringsjef og mange fler. Johan Grundt Tanum var forlagsbokhandler.

Dosent Aksel Arstals arbeid med 1938-utgaven har vært grunnleggende for Oslo Byleksikon. Den første utgaven fikk, som den siste nettutgaven, plass i lommen på jakka. Slik var det mulig å søke informasjon ved behov for «den øyeblikkelige opplysninger ved tilfeldige anledninger, som for fingerpek under vandringer i eller om byen».

Oslo Byleksikon i papir: 1938-utgaven under og 1966-utgaven til høyre.

1987-utgaven av
Oslo Byleksikon.

Reidar Hanssen, ble til ved et samarbeid mellom Selskabet for Oslo Byes Vel og Kunnskapsforlaget. Selskapet stilte med representanter i redaksjonsrådet. Antall artikler økte ved hver utgivelse, og da 1987-utgaven hadde 4700 oppslagsord, kom 2000-utgaven med ca. 5500 oppslagsord. Knut Are Tvedt var redaktør. Leksikonets format var forstørret med flere illustrasjoner og et eget kartbilag bak. Denne gangen var også Byarkivet og Oslo Museum viktige støttespillere.

EN GAVE TIL BYEN

I 2010 kom den femte og siste papirutgaven av Oslo Byleksikon med omtrent 6100 oppslagsord. Knut Are Tvedt var fortsatt redaktør. Et kapittel i Oslo Byleksikons historie ble avsluttet og et nytt startet da Selskabet for Oslo Byes Vel kjøpte rettighetene til oppslagsverket fra Kunnskapsforlaget med et mål om å digitalisere oppslagsverket.

ET OSLO I ENDRING

Fra 1938 og fram til 1966 endret Oslo seg mye: i tillegg til den femårige okkupasjonen, var Aker herred og Oslo slått sammen og det hadde oppstått mange nye gater. De første drabantbyene vokste frem fra 1950-tallet og fremover. «Det er overveldende mange enkeltheter som påkaller oppmerksomheten under arbeidet med et bokverk som dette. (---) Det blir på en måte å skrive om kapp med utviklingen.» skrev journalist og redaktør Carl Just i *Forordet* i 1966. Oslohistoriker og arkitekt, formann i Selskabet for Oslo Byes Vel og tidligere byantikvar, Arno Berg, delte rikelig av sin kunnskap. Oslo statistiske kontor, OBOS, Byplankontoret fikk også en stor takk i 1966-utgaven.

Lokalhistorisk forskning gjorde at man etterhvert visste mer om Oslo. Tredje utgave av Oslo Byleksikon i 1987, redaktør

Februar 2020 var oslobyleksikon.no et faktum med offisiell lansering i Rådhuset. Ordfører ønsket velkommen og takket Oslo Byes Vel for byleksikonet som er «en gave til byen». Det digitale oppslagsverket har nærmere 7000 oppslagsord som er oppdatert og redigert av en redaksjon bestående av seks fagredaktører med hvert sitt ansvarsområde.

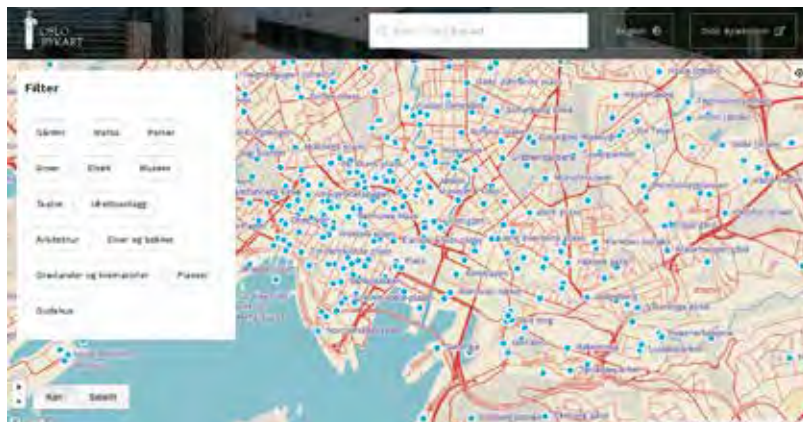
2000- og 2010-utgaven
av Oslo Byleksikon.

Oslobyleksikon.no er gratis, og skal være enkel å søke i. Bruker finner informasjonen de leter etter ved skrive direkte i søkefeltet, eller ved å klikke på kategoriene på forsiden. Artiklene har interne lenker som gjør at man kan klikke seg fra oppslagsord til oppslagsord.

Brukerstatistikken viser at oslobyleksikon.no er et ettertraktet oppslagsverk. Nærmere 8000 brukere søkte i oppslagsverket i løpet februar 2020. Oslo Byes Vels mål er at skoleelever, konsernsjefer, byråder, beboere skal gjøre byleksikonet til sitt. Brukerne oppfordres til å kommentere stoffet, og så langt har ikke tilbakemeldingene latt vente på seg. En skriver:

«Min far, (eks-fange i Sachsenhausen under krigen) fortalte meg at denne veien ble oppkalt etter en av de første som ble skutt under krigen. Kanskje det er verd å få med i omtalen av denne veien?».

Oslobykart.no gjør det mulig å oppdage byen mens man går. Filterboksene til venstre sorterer visningen av informasjonspunkter etter interesse.

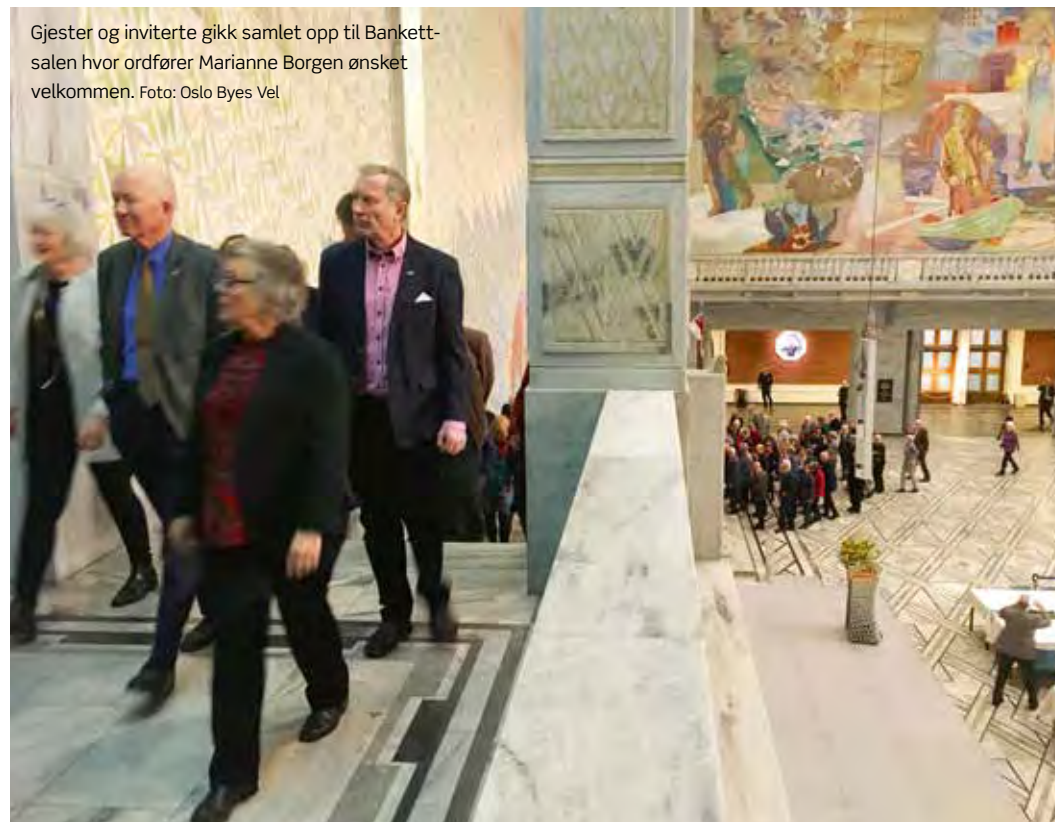
Oslobyleksikon.no,
2020.

OPPDAG BYEN MENS DU GÅR

For å skape en interaktiv tilnærming til oslobyleksikon.no, er det opprettet et digitalt kart som gjør det mulig å oppdage byen mens man går. Oslobykart.no har informasjonspunkter i hele Oslo og kan spore brukers bevegelse. Kartet fører bruker rett inn i byleksikonet. Hensikten er å skape større interesse for byen og oppfordre brukerne til å oppleve *byen*. Satelittvisningen i kartet gjør det mulig å se byen ovenfra.

Det har vært mulig å digitalisere Oslo Byleksikon takket være økonomisk støtte fra OBOS, Fritt Ord, Bergesensstiftelsen og Oslo kommune. ●

Gjester og inviterte gikk samlet opp til Bankettsalen hvor ordfører Marianne Borgen ønsket velkommen. Foto: Oslo Byes Vel

OSLOBYLEKSIKON.NO

Offisielt lansert 6. februar 2020 i Rådhuset

Ansvarlig redaktør: Ole Rikard Høisæther
Prosjektleder: Astrid Ledang Des Rosiers
Fagredaksjonsrådet; Leder, Øyvind Reisegg (bygeografi, arkitektur), Torstein Arisholm (helse), Helge Høifødt (parker og grøntområder), Sylvi Baardseth Panjwani (religion), Trond Olav Svendsen (kultur), Knut Are Tvedt (idrett, politikk)

Leder for oslobyleksikon.no's redaksjonsråd, Øyvind Reisegg, ordfører Marianne Borgen og generalsekretær i Selskabet for Oslo Byes Vel, Ole Rikard Høisæther, klippet i snora og markerte Oslo Byleksikon som ble offisielt lansert på nett.
Foto: Oslo Byes Vel

BEDEHUSBYEN KRISTIANIA

AV ARNE J. ERIKSEN, PENSJONERT SPESIALRÅDGIVER VED MF VITENSKAPELIG HØYSKOLE

3064. Oslo. Enerhaugens Samfund.

ENERET J. H. KÜENHOLDT A/S
FOT. WARDENÆR

Kristiania ble det bygd en rekke bedehus i siste halvdel av 1800- og på begynnelsen av 1900-tallet. Norske bedehus ligger derfor ikke bare rundt omkring på landet. De finnes også i hovedstaden. Bedehusene ble bygd for luthersk indremisjonsvirksomhet innenfor Den norske kirke (Statskirken). Avstanden til en soknekirke var stor og prestene var få. Derfor samlet de kristne seg til husmøter og etter hvert bygde de sine bedehus. Virksomheten i mange av byens bedehus er i dag avviklet og mange er revet, men ikke alle.

Artikkelen nedenfor fokuserer på noen av Kristianias bedehus som ble bygd før og like etter århundreskiftet. Oppover et stykke på 1900-tallet hadde byen minst 15 bedehus¹.

KONVENTIKKELPLAKATEN

Til historien bak byggingen av Kristianias bedehus på 1800-tallet hører Stortingets opphevelse av den såkalte «Konventikkelplakaten» i 1842. Det var denne lovhjemmelen som i sin tid ga prester og lensmenn anledning til å anklage Hans Nilsen Hauge for hans private husmøter (konventikler). Det var denne loven som fikk Hauge dømt til lange fengselsopphold og en bot på hele 1000 riksdaler (i 1814!). Litt senere vedtok Stortinget «dissenterloven» (1845). Dermed var Statskirkens «trosmonopol» og statskirkeprestenes hegemoni skritt for skritt erstattet av et langt mer mangfoldig kirkeliv – både i frikirker uten statskirkelig medlemskap, men også i ulike foreninger på bedehus der medlemmene også hadde statskirkelig medlemskap.

BYUTVIKLINGEN

Kristiania var i siste halvdel av 1800-tallet preget av en omfattende urban industribygging som trengte arbeidskraft. Med denne fulgte innflytting fra andre deler av Norge og innvandring fra Sverige. Kristiania var en av Europas raskest voksende byer med en befolkningsvekst fra 20 000 til 100 000 innbyggere i løpet av 50 år. Med befolkningsveksten fulgte behovet for nye boligområder. Byutvidelsene i 1859 ga Kristiania nye bydeler. De fleste av disse lå på åsene og løkkene øst for Akerselva. Her var det mye nød og fattigdom, men

det tilhører historien at vegg i vegg med småkårsfolk og de enda lavere på rangstigen, bodde mange dyktige og ambisiøse innflyttere og innvandrere. Mange innflyttede håndverkere og kjøpmenn gjorde det godt i Kristiania. Sammen med flere «gamle» Kristianiaborgere i sentrum og vest i byen så noen av dem fattigdommen og den åndelige nøden som de ville gjøre noe med det. Mye av dette engasjement ble kanalisert gjennom lokale foreninger med ulike formål. Flere av byens foreninger som ble dannet etter 1850 var såkalte indremisjonsforeninger.

INTERNASJONALISERING

1850-årene er blitt kalt «det merkeligste tidsrom i Den norske kirkes historie»². Det oppsto rundt 1850 betydelige kristne vekkelser i mange europeiske land og disse vekkelserimpulsene spredte seg til norske byer og bygder. Vekkelsene ga inspirasjon til global misjonsvirksomhet (ytremisjon). Etter hvert brakte norske misjonærer nye impulser tilbake til misjonsvenner i Norge. Emigrasjon og utferdstrang ga også større åpenhet for europeisk og ikke minst amerikansk innflytelse. I bedehuset «Hauges Minne» på Olaf Ryes plass ble det i noen år drevet teologisk utdanning for prester som skulle betjene norske menigheter i USA, det såkalte «Lutherseminaret». Det oppsto med dette en betydelig «rekyleffekt» fra nordmenn som hadde utvandret til Amerika. Mange kom tilbake og formidlet viktige impulser ikke minst til norske lavkirkelige- og frikirkelige miljøer. Med impulser fra utlandet ble det etablert nye kirkelige arbeids- og møteformer. Relativt stive europeiske salmer og koraler ble på slutten av 1800-tallet supplert med langt friskere angloamerikanske «bedehussanger» med lett lærte vers og fengende refrenger.

KRISTIANIAS KIRKER OG PRESTESKAP

Befolkningsøkningen fra 1850-årene ble en utfordring for Den norske kirke. Byen hadde få kirker og disse befant seg i de gamle bydelene. Gamle Aker kirke var eneste kirken i Aker før Vestre- og Østre Aker kirke ble bygd i 1858 og 1860. Det var få prester. Med den såkalte «Dissenterloven» ble det etablert en rekke frikirker i Osloområdet.

Blant annet for å motvirke «dissenteriet» ble det igangsatt en imponerende kirkebygging. I denne perioden bygges de røde teglstens-kirkene i Oslo øst. Ut fra samtidens forutsetninger var de nye kirkene storstilte symbolbygg, og de fikk navn enten etter en av Bibelens apostler eller etter den bydelen der de ble bygget.³ Det kan se ut som byen på et tidspunkt slapp opp for egnede apostelnavn og gikk over til å gi kirkene navn etter den bydelen der de ble bygget.

Prestene hadde en blandet holdning til det gryende indremisjonsarbeidet. For enkelte var pietisme det samme som proselyttmakeri og sekterisme. For andre representerte indremisjonsforeningene et helt nødvendig supplement

i datidens kirkelige situasjon. I den åndelige og materielle nød som eksisterte måtte lekfolk få lov til å trå til. Og på Universitetet i Oslo var det toneangivende professorer som helhjertet støttet opp om indremisjonsarbeidet. Disse professorene mente imidlertid at foreningene burde ledes av prester og foregå under kirkelig tilsyn og kontroll. Men for deler av «vekkelsens barn» var et slikt «nødsprinsipp» ikke tilstrekkelig. Byens indremisjonsarbeid splittes derfor allerede i 1860-årene i en kirkevennlig - og i en mer kirkekritisk retning. Men det var den gang myke fronter da det var «nok å gjøre» for alle.

Gamle Aker kirke var den eneste kirken i Aker før Vestre- og Østre Aker kirke ble bygd i 1858 og 1860.

Foto: Astrid Ledang / Oslo Byes Vel

ENERHAUGENS SAMFUND (1851)

Forsamlingslokalet Enerhaugens Samfund ble bygd på initiativ fra kapellanen i Gamle Aker kirke, Honoratus Halling og innviet den 31. mars 1851 på adressen Smedgata 38. Dermed er dette bedehuset Oslos eldste bedehus⁴.

Pastor Halling ville motvirke dannelse av Marcus Thranes ateistiske arbeiderforeninger i Oslo Øst. Han lyktes på Enerhaugen med å etablere en arbeiderforening på et kristent grunnlag i 1850. Halling grunnla bladet For fattig & rik. Han iverksatte bank, samvirkeforetak, voksenopplæring og en syke- og trygdekasse i rammen av arbeiderforeningen Enerhaugens Samfund. Virksomheten i Enerhaugens Samfund ble slik langt mer omfattende og allsidig enn det som senere skulle kjennetegne byens øvrige bedehus. Da pastor Halling flyttet fra Kristiania i 1855 ble Enerhaugens Samfund overtatt av Kristiania Indremisjon. Kjente predikanter som Carl Olof Rosenius og Ole Hallesby har samlet store forsamlinger i Enerhaugens Samfund. Bedehuset ble revet på 1960-tallet da bebyggelsen på Enerhaugen ble sanert.

Kapellan i Gamle Aker kirke, Honoratus Halling, tok initiativ til å bygge Forsamlingslokalet Enerhaugens Samfund. Det ble innviet 31. mars 1851.

HAUSMANNSGATENS BEDEHUS (1865)

Den såkalte Broderkretsen ble stiftet i 1857. Broderkretsen var opprinnelig en lukket «forening for fremstående kristelige, opplyste menn» (snart også kvinner), og den hadde samtalemøter omkring i hjemmene annenhver fredag. Broderkretsen var en luthersk forening. Medlemmene kom både fra Enerhaugens Samfund og Kristiania Indremisjon, og de var både lekmenn og prester. Etter hvert vokste medlemstallet. Broderkretsen leide da et lokale til sine møter, den såkalte Kolbusalen som var et av byens mer beryktede festlokaler. I 1865 bygde «Broderkretsen» Hausmannsgatens bedehus i Hausmannsgt. 23. Bedehuset har hatt ulike eiere opp gjennom årene og har vært brukt til ulike formål. Blant annet hadde den kristne avisa Vårt Land sine redaksjonslokaler og trykkeri her. I dag er bedehuset revet til fordel for et kontorbygg.

Kristiania Indremisjons
centrallokaler i Møllergata
43. På begynnelsen av
1900-tallet var det ca. 15
ulike bedehus i Kristiania.

Foto: Hvalbye, Oscar /
Oslo Museum

BEDEHUSET «HAUGES MINDE» PÅ OLAF RYES PLASS (1875)

I 1854 ble det tatt initiativ til å danne «Foreningen for indre mission i Christiania», i dag Kirkens bymisjon. Initiativtakerne var samlet hjemme hos hjulmaker Peder Christensen i Nordbygata. Til stede var universitetsprofessorene Gisle Johnson og Carl Paul Caspari, pastor Honoratus Halling og rådmann Ole Falck Ebbell. Kristiania Indremisjon ble stiftet den 22. januar 1855 og fikk et dobbelt formål, å sørge for rikelig offentlig forkynnelse av Guds Ord («ordmisjon») og motvirke sosial nød («gjerningsmisjon»).

I 1875 bygde Kristiania Indremisjon bedehuset «Hauges Minde» på Olaf Ryes plass. Det ble innviet den 28. desember samme år. Den tidligere sjømannspresten Johan Storjohann (1832-1914) var foreningens sekretær i perioden 1873-1880. Bygningen hadde tre etasjer. Bygningen rommet i sin tid et privat, kristelig gymnas. De to nederste etasjene utgjorde forsamlingsalen med galleri.

Bethania bedehus i
Nittedalsgata 8.

Foto: Paulsen, Kari /
Oslo Museum

BEDEHUSET BETANIA PÅ KAMPEN (1877)

Kristiania lille Indremisjon «Den lille forening for indre mission i Christiania» (Kristiania lille Indremisjon) ble stiftet i 1864. Medlemmene i denne foreningen var rekruttert fra «Broderkretsen» og fra Kristiania Indremisjon. De ønsket en indremisjonsforening som ikke var ledet av prester, men av lekfolk. Foreningen skulle dernest ha forkynnelse av Guds ord som hovedoppgave. Foreningen bygde sine bedehus i Nittedalgata 8 på Kampen (Betania) i 1877 og i Nordre gate 22 på Grünerløkka i 1915.

Tomten i Nittedalsgata 8 ble gitt som gave til Kristiania lille Indremisjon av kirkebygger Hans Andreas Olsen. En annen bidragsyter var enkefru Karen Skridshol i Vestheimgaten 1. Til å innvie bedehuset på Kampen i 1877 inviterte foreningen Honoratus Halling. Grunnleggeren av Enerhaugens Samfund var nå blitt sokneprest i Østre Aker. Frem til Kampen kirke sto ferdig i 1882 ble det holdt søndagsgudstjenester på Betania. På Betania utfoldet det seg gjennom årene et rikt sang- og musikkliv med kor og hornorkester. I en periode rommet bedehuset et barneasyl. Virksomheten på Betania ble nedlagt i 1959 og bedehuset ble solgt. Firmaet City Taktekking A/S har siden tatt vare på bedehuset.

Johan Storjohann var sekretær for Kristiania Indremisjon som bygde bedehuset «Hauges Minde» på Olaf Ryes plass i 1875.
Foto: Ukjent / Oslo Museum

Bedehusnavnet «Betania» er det nest mest brukte navnet på norske bedehus⁵. Navnet «Betania» uttrykte en programerklæring for bedehuset. «Betania» var navnet på en by langs veien opp til (det nye) Jerusalem. Det var i denne byen at Maria lyttet til Jesus, Martha tjente for Jesus og Jesus vekket opp Lasarus fra de døde. Slik var det en målsetting at alle som besøkte bedehuset skulle bli gjenfødt, oppbygget og sendt til tjeneste i Guds rike – formet av et personlig fromhetsliv⁶.

BEDEHUSET I NORDRE GATE 22 PÅ GRÜNERLØKKA (1915)

Kristiania lille Indremisjon kjøpte eiendommen i Nordre gate 22 i 1913 og startet ombygging av leiegården til bedehus. Bedehuset ble innviet palmesøndag 1915 samtidig med at mange Treidervenner⁷ sluttet seg til foreningen. Det utfoldet seg et rikt sang- og musikkliv i Nordre gate 22 med blant annet kor, musikklag og strykeorkester.

Bedehuset i Nordre gate 22 ble revet i 1959 og foreningen reiste et kontorbygg med møtelokale i første etasje på samme adresse. På naboadressen Nordre gate 20 bygde foreningen et sykehjem i 1962. Sykehjemsdriften ble nedlagt på 1980-tallet. Foreningens virksomhet ble nedlagt i 1992 og eiendommene ble solgt. Det ble etablert en stiftelse som i dag forvalter pengene etter eiendomssalget (Stiftelsen Oslo lille Indremisjon). I dag rommer Nordre gate 20-22 et av byens nyeste leilighetskomplekser på populære Grünerløkka. Dette er bygd med massivtre i et såkalt infill-prosjekt.

«CALMEYERGATENS MISJONSHUS» (1891)

I et intervju i Avisa Dagen den 27. september 2014 uttalte Harald Stanghelle: «Den lågkyrkjelege vekkingsrørsla er undervurdert som kraft i det norske samfunnet. Det er forska relativt lite på vekkingsrørslene og leiande personar i desse, kva påverknad dei har hatt på utveklinga av det norske samfunnet. Samstundes fins det mengder av akademisk arbeid om andre figurar innanfor kyrkje og samfunnsliv som ikkje på langt nær har berørt så mange liv direkte». Handelsskolegrunnlegger Otto Treider kan godt være en av disse «leiande personer» som Harald Stanghelle har hatt i tankene.

Møte i Calmeyergatens Misjonshus i 1949. Forsamlingslokalet var Skandinavias største og hadde sitteplasser til 3800 mennesker.

Foto: Ørnelund, Leif / Oslo Museum

Calmeyergatens Misjonshus ble bygd i 1891 på adressen Calmeyers gt. 1. En evangelisk møtevirksomhet i Møllergata 38, ledet av handelsskolebestyrer Otto Treider, rittmester Hans Riddervold Guldberg og klokker Johannes Jørgensen, i 1880-årene, fikk stor tilslutning og trengte større møtelokale. Otto Treider hadde grunnlagt sin handelsskole i 1882, og sammen med fabrikkeier Per Theodorus Halvorsen bygde han bedehuset i Calmeyergaten som i sin tid var Skandinavias største forsamlingslokale med sitteplass til 3800 mennesker.

På 1890-tallet ble det store vekkelser i Møllergaten 38 og i Calmeyergatens misjonshus, men Otto Treider organiserte aldri sin virksomhet i noen forening eller organisasjon. Han var en tverrkirkelig alliansebygger mellom ulike tros- og kirkesamfunn. Kristiania Indremisjon overtok eiendommen i 1898 for restgjelden på 160 000 kroner.

Blant de store begivenheter som har funnet sted i Calmeyergatens misjonshus er vekkelser med lekpredikantene Albert Lunde og Ludvig Hope. Statsminister Christian Mikkelsen holdt sin folketale her for 5000 mennesker i 1905. I 1920 ble det såkalte «Calmeyergatemøte»

arrangert. Gjennom årenes løp er mange konserter med kjente verdensnavn blitt avholdt. I 1940 ble Den norske kirkes enhetsfront mot nazistyrer proklamert her. I 1950 ble bygningen omgjort til lagerbygning. Bygningen ble revet i 1972, og i 1986-87 oppførte Kirkens bymisjon er forretningsgård på tomten (Statens helsetilsyn). ●

Eksteriøret til Calmeyergatens Misjonshus i 1957. Foto: Ørnelund, Leif / Oslo Museum

SLUTTNOTER

- 1 Kristiania Indremisjons Centrallokale i Møllergata 43, bedehusene Effata på Sagene, Emmaus på Lilleborg, i Nydalen, på Korsvoll, på Grefsen, på Kjelsås, på Høybråten, på Økern, på Bryn, på Vålerenga og på Nordstrand. I tillegg kommer en rekke «lokaler» i byen som ble brukt til kristne møter. Kristiania Indremisjons årsmelding rundt århundreskiftet angir 28 slike møteadresser. I tillegg kommer 11 adresser der foreningen avholdt minst 100 friluftsmøter hver sommer.
- 2 Carsten Hansteen: Kristiania Indremisjon 1855-1904, Kristiania 1905
- 3 Jakob, Paulus, Petrus (Sofienberg), Vestre Aker, Østre Aker, Sagene, Kampen, Grønland, Vålerenga, Grorud og Nordstrand.
- 4 Et av landets aller eldste bedehus var oppført i Skien i 1850.
- 5 Navnet «Betel» er mest benyttet.
- 6 Kristin Norseth: The Prayer House as Promised Land i Anne Bohlin og Ragnhild J. Zorzeti (ed.) *Tracing the Jerusalem Code. Christian Cultures in Scandinavia*, de Gruyter (2020).
- 7 Se nedenfor om Otto Treiders virksomhet i Calmeyergatens Misjonshus

EN TRIST HISTORIE - DEN ELEKTRISKE SPORVOGNS FØRSTE ÅR

Av PAL J. KIRKEBY HANSEN, DR.SCIENT., DOSENT EMERITUS FRA OSLOMET

Denne historien handler om en dødsulykke på sporvognslinje 17 i Kristiania oktober 1900. For 50-60 år siden fortalte min morfar meg litt om denne ulykken. Han mente det var den første dødsulykken med elektrisk sporvogn i Kristiania. Sporveismuseet opplyser at det var mange, ofte fatale ulykker de første årene.

Det private Kristiania Sporveisselskap startet sin virksomhet med hestesporvogner i 1875. I 1894 fikk de konkurranse fra Kristiania Elektriske Sporvei som satte sin første elektriske sporvogn i drift. Elektriske sporvogner overtok etter hvert mye av sporveidriften i hovedstaden. Fra 1900 var alle sporvognslinjer elektriske. Det gamle Kristiania Sporveisselskap fusjonerte med Kristiania Kommunale Sporveier og fikk linjer til Sagene, Rodeløkka og Vippetangen. Rodeløkka-linjen, Linje 17, ble satt i drift i 27. mars 1900. Den hadde endestasjon ved krysset Dælenenggata og Københavngata. Linjen gikk nedover Københavngata, inn i Verksgata (nå gjennom Freia's område), østover Helgesens gate, inn i Rathkes gate og ut i Trondheimsveien og sydover til Nybrua. Det var enkeltspor fram til Helgesens gate, med møtespor ved endestasjonen og i Verksgata, og dobbeltspor (ett spor i hver retning) til Nybrua. Det var en 10 minutters rute.

ARBEIDSVOGNMANN HERMAN PEDER KIRKEBYS DØD

Min morfar het Paul Kirkeby (1890-1982). Hans far var arbeidsvognmann Herman Peder Kirkeby og mor Anette Marie Kirkeby (født Olavsén). De var innflyttere fra Lommedalen, fra gårdene Øvre og Nedre Kirkeby. I Kristiania slo de seg ned i Dælenenggata 35, 1. etasje, som ligger der Linje 17 hadde endestasjon. Herfra drev Herman sin vognmannsforretning med arbeidsvogn og hest. Herman og Anette fikk etter hvert 6 barn. 18. oktober 1900 om kvelden opplevde familien sin store tragedie. Hermans arbeidsvogn hadde kollidert med en sporvogn i Verksgata, ikke langt fra hjemmet. Ifølge morfar ble faren båret hjem, sterkt skadd. Herman kom etter hvert til Kristiania Bys Sykehus der han døde 27. oktober 42 år gammel. Anette var 37 år, og hun og de 6 barna hadde mistet sin forsørger. Hun må ha vært i en fortvilet situasjon. Morfar fortalte dessverre lite om hvordan familien overlevde den første tiden, men rettsreferater viser at Kristianas

Fattigvesen var koplet inn. Familien måtte flytte til en rimeligere leilighet i Sofienberggata 4, 3. etasje. Etter hvert påtok Anette seg søm- og rengjøringsarbeider.

Hva morfar aldri fortalte, men som avisartikler og rettsdokumenter viser, var at moren krevde erstatning fra Kristiania Kommune, eieren av Linje 17, for tapet av sin og barnas forsørger. Dødsulykken skal ha blitt nøye etterforsket, men det ble aldri reist sak mot sporvognsføreren om ansvar etter straffeloven. Anette mente likevel bestemt at sporvognsføreren hadde ansvaret for kollisjonen.

«Asylet» på Grønland 28 var filial under Kristiania Bys Sykehus fra 1871 og fram til 1903, da Ullevaal sykehus stod klar for innflytting. Mest sannsynlig var det her Herman Peder Kirkeby lå før han døde av skadene etter ulykken.

Foto: Wilsø, Anders Beer / Oslo Museum.

ULYKKEN

Sporvognene på Linje 17 Rodeløkka var av typen som på bildet. Vogntypen tilhørte en serie på 20 vogner som ble satt i drift i 1899 - 1900. Det var Kristiania Kommunale Sporveis eneste motorvognstype. Vognføreren står foran på åpen plattform. Han hadde meget god oversikt, men det må ha vært kaldt om vinteren og vått ved nedbør. Konduktøren stod på plattformen bak.

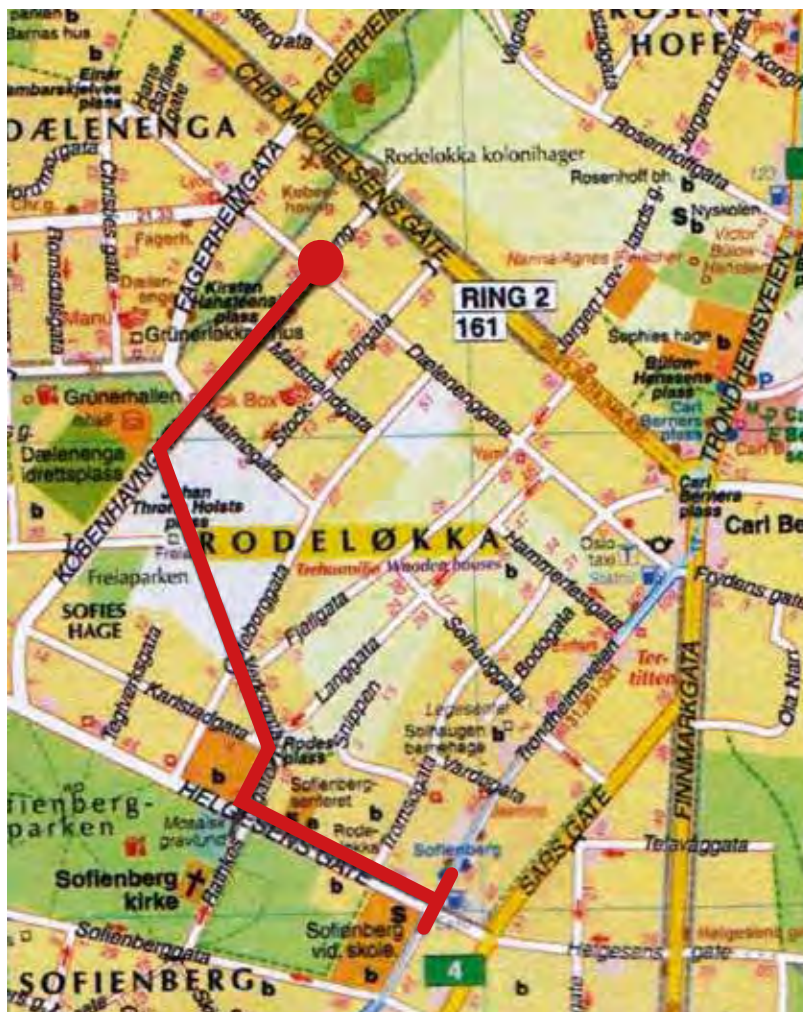
SPORVOGNFØRERENS ANSVAR

På ulykkestidspunktet 18.oktober 1900 omtrent klokken åtte om kvelden viser værobservasjonene fra Observatoriet i Kristiania +3,1°C, 68% relativ fuktighet og klarvær. Det lå ikke snø, og det hadde ikke falt nedbør på fem døgn. Altså var det meget god sikt og ikke spesielt glatte skinner. Det var mørkt, men det var gatebelysning og sporvognen hadde lykt. Sporvognen hadde nettopp startet fra endestasjonen ved Dælenenggata og var på vei nedover Københavngata. Svingen inn i Verksgata er krapp ca. 60° og det heller nedover, så strømmen var slått av i kurven. Det var rutine, ifølge sporveisselskapet. Farten skal ha vært liten. Vognførere signaliserte rutinemessig med alarmklokken før og i kurven. Etter kurven

Sporvognen kommer fra Sagene og har skiltet «Rodeløkka» foran. Den passerer krysset Gjetemyrsveien - Griffenfelts gate - Kirkeveien. Grensestenene Kristiania/Aker t.h. 1900.

Foto: Jørgen Bull, Oslo Museum.

Traseen for Linje 17 ved
åpningen mars 1900:
Københavngata
– Verkskgata –
Rathkesgate –
Helgesensgate
– Trondheimsveien.
Kollisjonen skjedde
i Verkskgata utenfor
porten eller den øvre
ende av nr. 58, ca. ved
«R» i «Rodeløkka».
Familien Kirkeby bodde
i Dælenenggata 35 ved
linjens endestasjon.
(Oslo Kartbok 2012, s.3,
Cappelen Damm)

slår han på strømmen igjen. Han satte reglementert «halv fart», selv om han kjørte nedover bakke. Han så at det var noe på linjen lenger fremme, men kunne ikke skjelve hva i mørket. Han fortsatte derfor å ringe sterkt uten å senke farten eller forberede bremsing. Etter ca. 30 meter så han at det var en hest med arbeidsvogn på linjen – og ekvipasjen vek ikke. Først når han var like innpå, slo han på den elektriske bremsen. Den hadde liten effekt. Vognføreren hevdet under etterforskningen at skinnene var glatte, men han slo ikke på sandstrøing

foran hjulene, noe han kunne gjort. Han slo i stedet straks «motstrøm», først på kontakt 1 og umiddelbart etter på kontakt 2, for å stanse vognen. Motstrøm gjorde at hjulene spant bakover. Sporvognen traff arbeidsvognen med et brak. Ifølge sporvognføreren, konduktøren og flere vitner, stanset sporvognen med et voldsomt rykk, gled litt fremover og gikk derpå tilbake og stanset helt. Herman hadde klart å manøvrere hesten sin ut av linjen. Hesten falt om, og et drag på vognen knakk. Herman ble kastet av arbeidsvognen, falt i bakken og ble sterkt skadd.

Etter de gjeldende politiforskrifter i 1900 hadde alle som ferdes på trikkelinjen ubetinget plikt til å vike for sporvogn – spesielt der, som ved kollisjonspunktet i Verkskgata, var ensporet linje. Et hovedvitne hadde mistanke om at sporvognsføreren var beruset. En kontrollør i Kristiania Sporveier var sakkyndig hovedvitne i rettsaken. Han utalte at dersom sporvognsføreren ikke kunne vite hva som befant seg på linjen, og ikke kunne komme seg unna, «bør han ta sine forhåndsregler», underforstått bremse. Vitnet sa videre at sporvognsføreren også tidligere hadde kjørt uvørent og derfor hadde vært suspendert en tid. Vitnet mente at han i det hele tatt var en upålitelig person. Senere ble han avskjediget som følge av ulykken. Sporveismuseet opplyser at Kristiania Sporveier forsøkte å ansette «edruelige» vognførere, og at det var forbudt å nye alkohol i tjenesten. Det var fort gjort å trå feil, og man var raske med å avskjedige folk. Vitnet mente vognførerens uaktsomhet måtte betegnes som straffbar etter Straffelovens kapittel 14 § 7, slik loven var ved Kristiania Byretts dom av 17. februar 1903. Det ville begrunnet et erstatningsansvar. Det mente ikke Kristiania Byrett og senere Høyesterett.

HERMAN KIRKEBYS ANSVAR

Sporvognsføreren regnet altså med at det eller de på linjen, som så sporvognens lykt og hørte alarmklokken, ville styre unna skinnegangen. Hvorfor styrte ikke Herman sin hest og vogn ut av trikkelinjen som han skulle? En fysisk årsak kan ha vært at gata på siden av sporveislinsen nylig var påkjørt pukkstein. Det kunne ikke sies å nødvendiggjøre kjøring på linjen, men var fullt forklarlig som handling. Siden hesten var ute av linjen i kollisjonsøyeblikket, hadde Herman opplagt prøvd

Axel Jensen Pølsefabrikk
etablert 1924
i Fredensborgveien 24.
Foto: ukjent / Oslo Museum

og styre unna. Etterforskningen viste at den ene tømmeren satt fast, så hesten kan ha reagert for sent til å trekke arbeidsvognen unna. Rettsdokumentene viser det bevist at Herman hadde nytt en del spirituosa, men ikke at han var beruset. Retten antok derfor at beruselsen ikke har vært større enn at han ble oppmerksom på sporvognen allerede ved hjørnet. Klokka var 8 om kvelden, og Herman var sikkert på vei hjem til Dæleneggata med tom arbeidsvogn. Det var neppe uvanlig blant arbeidsvognskusker på denne tiden å ta en dram etter en lang arbeidsdag. Under rettssakene ble det ikke tatt frem at Herman Kirkeby

hadde vært tiltalt for uforsvarlig kjøring med arbeidsvogn i Engens Gade 7 ved Vestbanestasjonen den 7. september 1889. Han fikk Politirettsdom med bot på kr. 5 til Byfogden.

ANETTE MARIE KIRKEBYS KAMP FOR ERSTATNING FRA KRISTIANIA KOMMUNE

Hermans enke Anette satt igjen med 6 uforsørgete barn. Hun mente at sporvognsføreren hadde kjørt uaktsomt og var skyld i ektemannens død. Derfor søkte hun erstatning etter skjønn fra Kristiania Kommune, eier av Kristiania Kommunale Sporveier - uten å vinne fram. Det kom så til forliksmegling uten resultat. Hun gikk derfor til sivilt søksmål mot Kommunen 8. desember 1901. Kristiania Byrett avsa 17. februar 1903 dom under disens: «*Kristiania Kommune bør for Anette Marie Kirkebys tiltale i denne sak fri at være. Prosessens omkostninger oppheves.*» Hun tapte altså, men ble tilkjent fri rettshjelp. Anette må ha hatt sterk vilje og meget god hjelp. Hun anker byrettsdommen inn for Høyesterett. Høyesterett finner at vognførerens forhold gir grunn til anke, men det er ikke godtgjort, at hans handlemåte kunne pådra ham straff etter Straffelovens kapittel 14 §7. Betingelsen for det i kapittel 26 §5 omhandlede erstatningskrav foreligger følgelig ikke. Saken ble overført til skriftlig behandling. Høyesteretts avsa 30. juli 1904 dom: «*Byrettens Dom bør ved Magt at stande. Processens Omkostninger ved Høyesteret ophæves. Salæret til den befalede Sagfører, Høiesteretsadvokat H. D. Klingenberg, ansettes til 250 – to hundrede og femti – Kroner, hvilket Beløp udredes af Statskassen.*»

FAMILIEN KIRKEBYS VIDERE LIV

Anette var en meget god mor for de 6 barna. Alle skikket seg vel: Sønnen Herman døde i relativt tidlig som jerndreierlærling. De andre ble meget gamle. Signe ble ekspeditør i en kjøttforretning. Min morfar Paul, Harald og Olav og mannen til datter Borghild arbeidet det meste av sitt yrkesaktive live hos Axel Jensen på Youngstorget og fra 1924 også i Fredensborgveien 24 som hhv. salgsrepresentant, butikksjef, pølsemakermester og vaktmester. Firmaet ble etter 1924 en av landets største kjøttvare- og hermetikkfabrikker. Morfar startet karrieren som

Paul Kirkeby på bildet var sønn av Herman Peder Kirkeby og Anette Marie Kirkeby. Herman døde i sporvognsulykken og Anette Marie satt igjen med ansvaret for seks barn. Paul var ett av barna. Han giftet seg med Birgit, her fotografert i 1950. Foto: privat

ekspeditør i kjøttforretningen på Youngstorget. Der møtte han sin kone Birgit som var kasserer. De giftet seg i 1918. Etter hvert fortsatte Paul som salgsrepresentant helt til han var 80 år i 1970. Paul fikk kongens fortjenstmedalje i sølv i 1962 etter 50 år i firmaet. Firmaet ble lagt ned i 1971. Paul døde i 1982, 92 år gammel. Birgit døde i 1987, 94 år gammel. ●

MUNTLLIG KILDE

Kirkeby, Paul: Fortelling til sitt barnebarn, artikkelforfatteren. 1960- og 1970-tallet.

ANDRE KILDER

Bull, Jørgen (1900). Foto: Oslo Museum. <https://digitaltmuseum.no/011014755709/trikk-sagene-torvet-rodelokken>

Industrimuseum: «Axel Jensen Pølsefabrikk» (med bilder fra Oslo Museum) http://industrimuseum.no/axel_jensen

Mohn, dr. H (1901): Jahrbuch des Norwegischen Meteorologischcen Instituts für 1900. s.27

Morgenbladet, Lørdag den 27de Oktober 1900: «Dødsfald, anmeldte i Chistiania den 27de Oktober», s.2,

Morgenbladet, Lørdag den 27de Oktober 1900: «Dødsfald, anmeldte i Chistiania den 27de Oktober», s.2

Morgenbladet, Tirsdag den 12te November 1889, s.2, «Uforsvarlig Kjørsel.»

Morgenbladet, Tirsdag den 12te November 1889: «Uforsvarlig Kjørsel», s.2

Morgenbladet, Tirsdag den 2den August 1904: «Sammenstød med Sporvogn. Kommunen frifunden», s.2,

Nordisk Tidende, Torsdag den 15de November 1900, s.5, «Dødsfald i Kristiania»

Nordisk Tidende, Torsdag den 15de November 1900: «Dødsfald i Kristiania», s.5

Norsk retstidende. Utg. Den norske advokatforening. «Høyesteretts dom lørdag 30. juli 1904». Oslo 1904, s.729-735

Oslo byleksikon: «Rodeløkka-trikken». Kunnskapsforlaget 2010, s.468f

Oslo kartbok 2012, s.3, Cappelen Damm.

Skarpmoen, Narve (ikke datert). Foto, Oslo Museum.

<https://digitaltmuseum.no/011014322069/radhusgata-15>
Sporveismuseet: Bjørn Andersens skriftlig svar fra på spørsmål om elektriske sporvogner, Rodeløkka-linjen og utdanning av sporvognførere, alt i 1900. 07.02.2020

Send oss gjerne stoff

Alle våre lesere er interesserte i byen vår, dens historie og utvikling. Mange av dem er i tillegg skriveføre og har emner eller saker som opptar dem. Er du en av disse, send gjerne inn forslag til artikler og illustrasjoner til Oslos viktigste bytidsskrift: post@oslobyesvel.no.

Årsberetning, årsregnskap og årsmøte 2020

Årsmøtet 2020 finner sted 28. april kl. 18 i Salen i Rådhusgata 7. Innkallingen, årsberetningen og årsregnskapet 2019 blir publisert på våre hjemmesider 27. mars.

www.oslobyesvel.no

Ikke rart at folk ble værende lenge i butikken. Her var det trylling og moro for enhver pris. Legg merke til lampene som har form av flosshatte. Fra Egelo (Egil Berg) sin butikk i Tordenskjoldsgate.

TRYLLEBUTIKKER I OSLO

AV HERMAN BERTHELTSEN, FORFATTER OG UNDERHOLDNINGSAKTIST

AV ALLE DE MERKELIGE BUTIKKENE MAN HAR HATT I OSLO, MÅ VEL TRYLLEBUTIKKER VÆRE NOE AV DET RARESTE. DER SOLGTE MAN JUKS OG BEDRAG MED GOD SAMVITTIGHET OVER DISK. OG DET PÅGIKK HELT FRA SLUTTEN AV 1800-TALLET!

Oslo har hatt en rekke små nisjebutikker, butikker som først og fremst de med spesielle interesser har oppdaget. I mange år, siden omkring 1940, har man daglig kunnet gå inn i en butikk og kjøpe apparater og gjenstander som man kan bruke til trylling. Det første salg fra butikk var allerede i 1872. Tryllesaker har vært til glede for både barn og ungdommer som har spart opp litt lomme-penger, og voksne som ikke alltid innrømmer hvor mye penger de har brukt på hobbyen sin.

Trylling hadde folk tidligere lært av bøker og av andre tryllekunstnere som besøkte hovedstaden. Første gang vi finner tegn på besøk, var da den omreisende tryllekunstneren O. Jones rykket inn en annonse i Aftenposten i 1872. Han fortalte at han på gjennomreise kunne tilby 150 trolleri-apparater fra Kirkegaden 7. Det må ha vært en suksess, for han ble flere dager enn planlagt, i følge en senere annonse.

Neste gang man kunne kjøpe tryllesaker over disk i Oslo, var da bokhandler L. Christiansen i Theater-gaten 18 i 1887 annonserte at han nå også solgte magiske apparater fra egen fabrikk. Samme år kom det en annen annonse hvor en «udlænding som taler Norsk tilbyder sig at optræde i sluttede selskaber mod billigt honorar.» Og han tilføyer: «På 2 Timer bortlæres 8 elegante Salon-Tryllekunstner mod billigt Honorar.» Noe som var pussig i denne annonsen, var at han holdt til i Tollbodgaten 30. Dette skulle senere bli adressen til et velkjent tryllefirma i mange år, Tryllestudio.

Så gikk det noen år, helt til 1925, da et nytt tryllefirma annonserte. Det var Tryllekongen som bare hadde postboksadresse i Oslo, og ikke noe butikklokale. Ragnar Øye, og senere Terje Nordnes som drev dette firmaet, laget en imponerende katalog, og holdt dermed trylleinteressen ved like hos trylleamatørene.

Salg

af over 150 høist overrassende og interessante Trol-
leri-Apparater, direkte bestilte fra Paris og London.

Samtliga Apparater ere høist
overrassende og egne sig for
høimomhelt, særligen for fra-
milier og i Selskabsforende;
ligeledes ogsaa som Præsenter
for Værn, og overhovedet for
hver og en, som vil have no-
get nyt eller give en interessant
Præsenter. For Kunstnere og
Dilletanter findes mange nye
Apparater, passende til Salon-
og Selskabsforevisning, det for-
trollende Cigarette, som aldrig bliver tom, der sær-
lig anbefales de Hver Nøgere. Pris 1--14 Spd.
Ligeledes anbefales hele Væster, indeholdende 24
Stk., høist interessante og overrassende Trolleri-
Apparater til 5, 7½ og 10 Spd. Pristruanter gratis.
7. Kirkegaden. 7.
Hjørnet af Raadhusgaden.

**Opholdet her i Byen bliver kun kort.
O. Jones.**

En pop-up-butikk i 1872. Tryllekunstneren O. Jones solgte trylleapparater i noen dager i Kirkegaten 7. Senere annonserte han at salgsperioden ble utvidet, og at han hadde fått flere nye apparater til salgs.

Tilkjøbs.

Trylle-

apparater.

Fra October Maaned vil jeg ved Siden af min Bogforretning ligeledes etablere Forretning med **magiske Apparater**, blandt andet **Roberths** og **Hens** Kunststykker, der kan erholdes hos mig **billigere end** fra Tyskland og Danmark. Jeg leverer nemlig **alt** fra egen Fabrik.

Ærb.
L. Christiansen,
18 Theatergd. 18.

Nye og elegante Tryllekunstner!

En udlænding, som taler Norsk tilbyder sig at optræde i private familier og sluttede selskaber mod billigt honorar. På 2 Timer bortløres 8 elegante Salon-Tryllekunstner uden Apparater mod billigt Honorar.

Toldbodg. 30, II, Kl. 2-5.

Over: Bokhandler L. Christiansen begynte å selge trylleapparater i 1887, angivelig fra egen fabrikk.

En utlending slo seg ned i Toldbodgaten 30 i 1887, på samme adresse som Tryllestudio hadde 50 år senere.

Til høyre: Hilmar Ledang, med kunstnernavnet Le'Dang, startet Tryllestudio omkring 1940. Han lærte opp en hel generasjon tryllekunstnere fra sin butikk i Tollbodgaten 30.

Tryllekongen

Post boks 627
Oslo

Tryllekongen startet i 1925 som det første store Oslobaserte tryllefirma i Norge, riktignok bare med postboksadresse.

På 1930-tallet var det vanskelige tider, og ikke lett å tjene penger på tryllebutikker. Derimot var ukebladene åpne for å lære bort triks til sine lesere, og sammen med et lite knippe bøker og hefter, ble vel behovet dekket.

Rundt 1940 ble det en forandring. Da ble Tryllestudio etablert, en butikk som holdt på i nesten 20 år. Men det var ikke en butikk du snublet inn i, du måtte vite hvor den lå. Og det var ikke vanskelig å finne ut, for Tryllestudio annonserte ukentlig i ukebladene, noen ganger med adresse og andre ganger bare postboksnummer.

Innehaver var tryllekunstneren Le'Dang (1898 – 1986). Navnet hørtes kinesisk ut, men hans borgerlige navn var Hilmar Ledang, født i Trondheim. Før han startet Tryllestudio, hadde han opptrådt både som tryllekunstner og virtuos på xylofon. For å komme til hans butikk, måtte man gå inn i en mørk forretningsgård i Tollbodgaten 30. Så var det inn i en skranglete heis med jerngitter, og riste seg opp til femte etasje. Bortover en korridor og inn en dør. Der var himmelen for en hobbytryllekunstner. På disken lå en omfattende katalog, og Le'Dang demonstrerte gjerne noen triks. Alt han solgte laget Le'Dang selv. Det var en dyd av nødvendighet. Først og fremst fordi han ikke hadde handelsbrev, som den gang var nødvendig for å drive med salg og import av andres produksjoner, men også fordi det nesten ikke var trylleapparater å oppdrive i et krigsherjet Europa. Det var trangt foran disken, lokalet var lite og kundene mange. Her kunne man kjøpe spesielle kortspill, en maskin som trykket penger, sigaretter og blomster til å trylle fram, en kunstig kanin og mye mer. I et par år etter krigen utga han bladet Tryllestaven. Le'Dang hadde kunder over hele landet, og solgte mye på postordre.

I 1942 utga han boken «Hokus pokus» som kom i mange opplag, men som mest inneholdt morsomme ting å gjøre i selskaper, og lite trylling. Den dukker fortsatt opp på loppemarkeder, og med fire opplag og ca 25.000 bøker, ble den nesten folkelesning. Tryllestudio

LÆR Å TRYLLE

etter våre letforståelige undervisningsbrev og hjelpemidler!
Vår store rikt illustrerte katalog over trylleapparater, kortkunst, fantelesning, suggesjon og magiske nyheter, som ikke krever fingerferdighet for å kunne utføres, sendes Dem mot kr. 1,00 i frimerker. Trylleri skaper allrid fest og humor.

TRYLLESTUDIO
Tollbodgaten 30 - 5. etg. - Oslo

Denne annonsen gikk igjen i norske ukeblader i mange år.

var i mange år det eneste stedet i Norge hvor kunne kjøpe trylletriks over disk.

EGELO'S CRAZY SHOP

Det var først i 1960 at Oslo fikk en synlig tryllebutikk med inngang fra gaten. Den holdt i de første årene til i en liten sidegate mellom Maridalsveien og Fredensborgveien, Idungate. Lokalet i nummer 2 hadde vært melkebutikk i mange år. Navnet på tryllebutikken var Egele's Crazy Shop. Innehaveren var tryllekunstneren Egele. Han het Egil Berg (1932 – 2012) og hadde allerede gjort karriere som tryllekunstner ved siden av sin jobb i Norsk Televisjon og Radio ved Youngstorget. Butikken fikk en flyging start da han kjøpte opp et postordrefirma fra Fredrikstad, Norway Magic Studio. Egele hadde handelsbrev, og kunne straks begynne å importere triks fra utlandet. Mye kom fra Danmark og Sverige, men etter hvert også fra Tyskland,

England, USA, og til slutt India. Dette ble det sentrale stedet for alle norske tryllekunstnere. Kundene strømmet til.

Tryllestudio fikk kraftig konkurranse da Egele (Egil Berg) åpnet sin Crazy Shop i Iduns gate i 1960. Han drev sin butikk i 40 år.

Egelos butikk i Iduns gate var liten og lå usentralt, men folk strømmet til. Før jul var det kø utenfor! Egele stod selv bak disken.

I tillegg til tryllesaker, solgte Egele mange morosaker. Dette hadde butikken Standard hatt før krigen, og mange husket disse tingene. Butikken hadde Oslos største utvalg i karnevals masker. Til jul var det så mange kunder at det noen dager stod kø helt ned til Maridalsveien. Ekspeditørene gjøglet, demonstrerte og solgte.

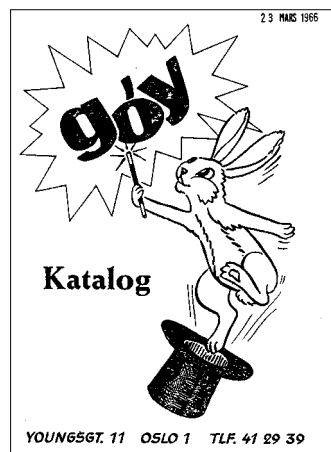
BYENS MORSOMTE BUTIKK

Butikken var i Idungate i nesten 20 år, før Egele rundt 1980 fikk leie et lokale i Trygdekassegården rett ved rådhuset. Her i Tordenskjoldsgate 12 ble han mere synlig. Om sommeren kom flere amerikanske cruisebåtturister innom. Det var tryllekunstnere som hadde hørt om denne butikken i Oslo.

Butikken hadde slagordet «vi driver butikk bare for moro». Og morsomt var det å komme til butikken. I vinduet hang det en lysende 40-wattspære i en tykk hyssing, her var det figurer som beveget seg.

Rundt 1980 flyttet Egele butikken til et stort og sentralt lokale i Tordenskjoldsgate ved Rådhuset. Fra venstre Egelos kone Klara Berg, tryllekunstneren Dag Johansen og Egele.

Inne i butikken var det limt fast et kronestykke på disken, lampene over disken var flosshatter, og når du skulle ut, ble du stående med dørhåndtaket i hånden! Ikke rart folk ville besøke byens morsomste butikk.

Hvem var det så som handlet i en tryllebutikk? Det var alt fra skolebarn til pensjonister, fra kontordamer og direktører, prester og skuespillere, tryllekunstnere og de som ville kjøpe en morsom presang. Trylling var en hobby som fascinerte alle lag av folket. Men hovedtyngden av kunder lå nok på den ivrige 14-16 åring som ikke fort nok kunne få spart opp penger til å kjøpe triks.

FYRVERKERI

Forsiden på katalogen til tryllebutikken Gøy i Youngs gate.

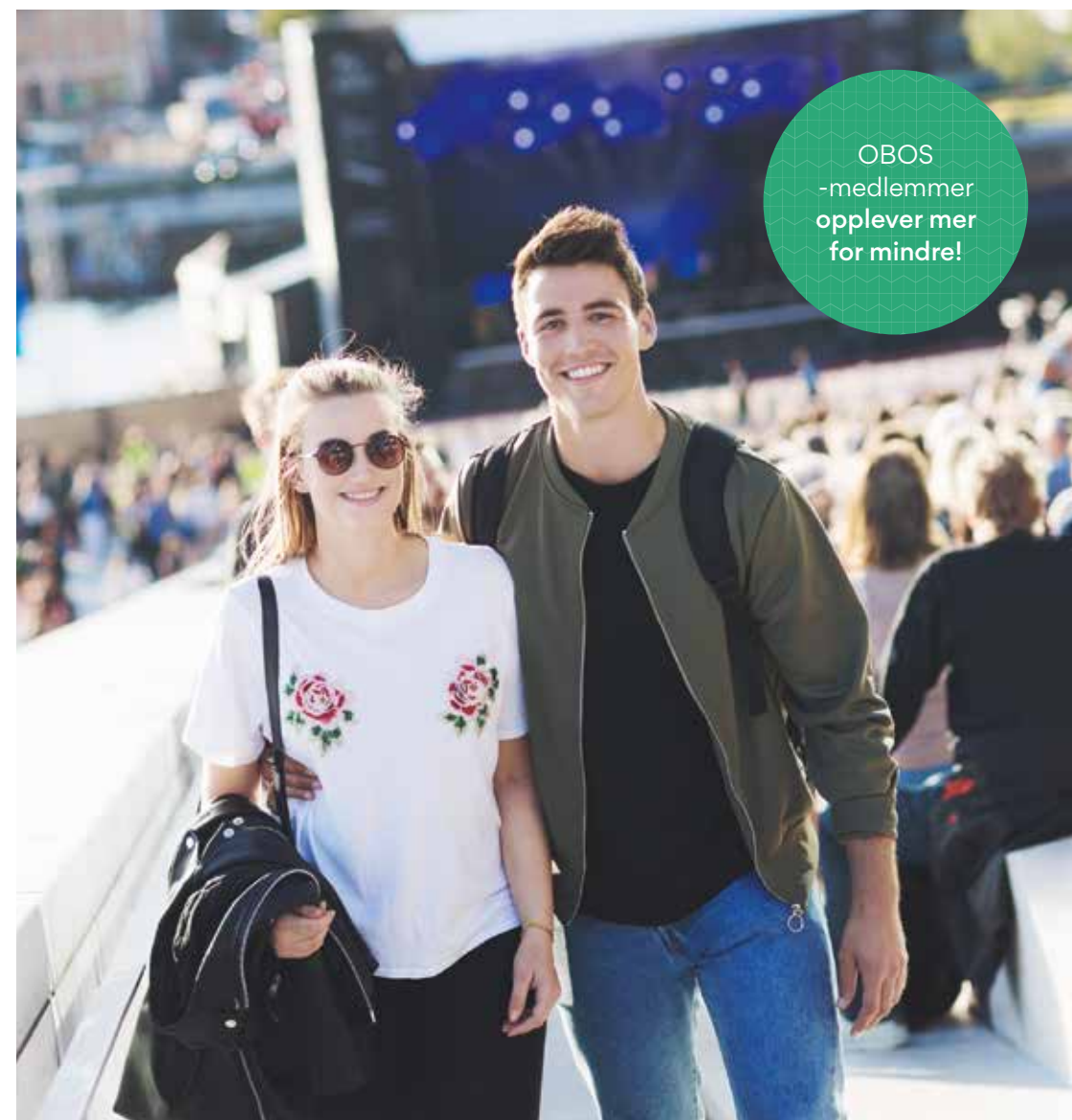
Etter hvert utvidet Egelo sortimentet til også å inneholde fyrverkeri, og i flere år var han den eneste som solgte fyrverkeri i Oslo sentrum. Hans mange trylleesker ble en stor salgssuksess, blant annet gjennom demonstrasjoner hos Steen & Strøm før jul i mange år. Mange kjøpte også hans omfattende tryllekurs og de mange større eller mindre bøkene og heftene han utga. Egelo drev butikken til pensjonsalder, og etter 40 års drift mottok han kongens fortjenstmedalje. Tryllekunstnerne Kurt Bai, Jan Crosby og Magic Curty drev butikken videre, men den gikk etter kort tid over til bare postordresalg.

I noen år var det også tryllebutikk i Youngsgaten 11 med inngang fra Henrik Ibsens gate. Den het Gøy, og hadde et lite utvalg triks i hyllene. Men å konkurrere med Egelo var vanskelig. Den startet i 1964 og holdt på til rundt 1970. Innehaver var Øyvind Johnsen, og bak disken stod også Terje Nordheim som senere bygget opp Norsk Tryllemuseum..

Etter at Egelos butikk forsvant fra gatebildet, begynte Standard å føre en del tryllesaker. Nå er det trylleesker å få kjøpt i leketøysbutikker og bokhandlere over alt. Tiden for de morsomme spesialbutikkene er over. I dag driver man ikke lenger butikker bare for moro. ●

KILDER

Det Glade Arkiv
Erling Solland
Aftenpostens arkiv

OBOS
-medlemmer
opplever mer
for mindre!

Fordeler hele livet

Som OBOS-medlem stiller du foran i køen den dagen du skal kjøpe egen bolig. Du får også en rekke fordeler alle de årene du ikke benytter deg av forkjøpsretten.

- Inntil 50 % rabatt på bolig- og kulturtilbud
- Svært gode betingelser på lån, sparing og forsikring
- Forkjøpsrett til ca. 90 000 nye og brukte OBOS-boliger

Bli medlem på obos.no/medlem

BOKOMTALER

Dagbok fra andre verdenskrig 1939- 1945

Dette er noe så sjeldent som en autentisk dagbok fra krigsårene i Oslo. Den er skrevet av Gerd Øfwerman Diesen, som under krigen bodde med sin familie på Nordstrand. Dagboken er redigert av hennes niese Thale Hielm Diesen.

Boken har undertittelen En ung oslokvinnens beretning. Gerd Øfwerman Diesen var 26 år da krigen begynte, og dagboknotatene fylte til sammen tre bøker på 300 sider hver. Dette har Thale Hielm Diesen redigert ned til en bok på 269 sider, bl.a. ved å kutte ut faktaopplysninger om krigshendelser som er svært godt kjent. Det som blir igjen, er imidlertid en levende skildring av hvordan den unge Gerd opplevde livet i det okkuperte Oslo. Her er skildringer av det vanskelige dagliglivet med matmangel og blending, flyalarmer, bombeangrep, sabotasjeaksjoner, arrestasjoner og jødeforfølgelser, men også forholdene på arbeidsplassen hennes, Østlandske Petroleumscompagni i Prinsens gate, men også ungdomsliv og forelskelser, kinotur, ferier og skiturer. For den som har lest om krigsårene i Oslo og kjenner disse årenes historie, er dette et fint supplement, idet man her får et ungt menneskes reaksjoner og betrakt-

ninger rundt det som foregikk. Ekstra interessant vil det også være for den som har lest Milorg-lederen Terje Diesens artikler i Søndre Aker historielags årbøker og hans bok om Milorgs virksomhet i Stor-Oslo, Distrikt 13s historie. Han var nemlig Gerds bror (og Thales far), og skildringene fra hjemmet i Postdamveien 12 gir et levende bilde av livet i et motstandshjem under okkupasjonen. Boken anbefales på det varmeste!

Ør

Gerd Øfwerman Diesen
DAGBOK FRA ANDRE VERDENSKRIG 1939-1945 - EN UNG OSLOKVINNENS BERETNING
 Kolofon Forlag AS 2019
 ISBN: 978-82-300-1971-9

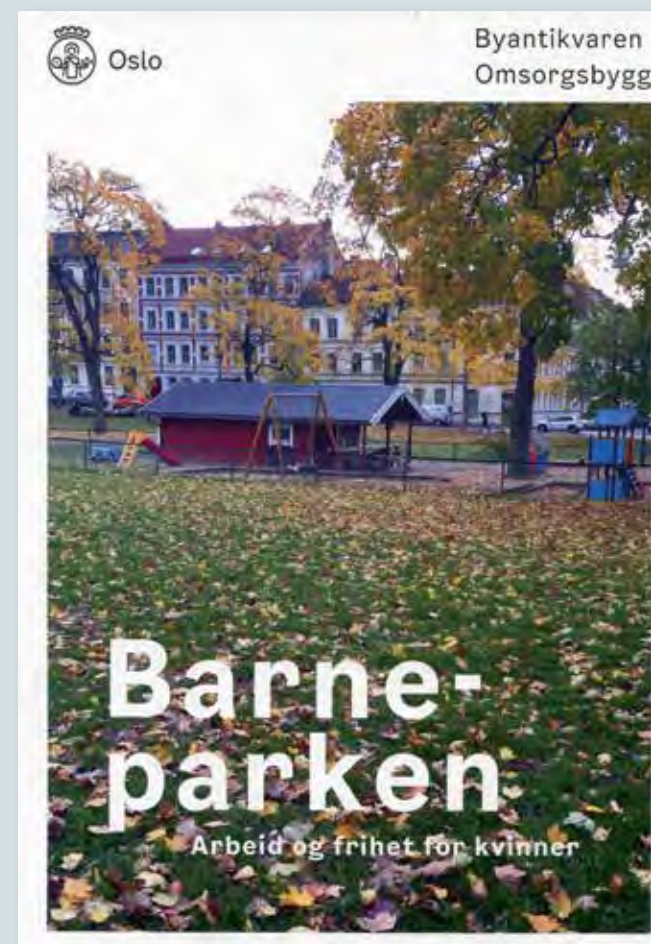
Barneparken - arbeid og frihet for kvinner

Det er ingen tvil om at parktantene var svært godt likt av de mange barna de passet på. I denne boka, som er blitt til i samarbeid mellom Byantikvaren i Oslo og Omsorgsbygg Oslo KF, forteller Tove Solbakken en nesten glemt del av Oslohistorien fra åpningen av den første parken i 1923 til i dag.

Boka byr på levende historier fra innsiden av de små husene som fremdeles står i flere av byens parker, og fra de som har blitt revet. Illustrert som den er med historiske bilder og med mange fortellinger fra både parkanter og parkbarn, kommer leseren tett på den unike arbeidsplassen gjennom et snaut hundreår.

I barneparkene fikk barna leke og utfolde seg fritt og uten strenge, pedagogiske rammer. Barna gledet seg til å gå i parken, og parktantene ga barna gode minner gjennom hele livet. Det var en arbeidsplass driftet av kvinner, for kvinner, i en tid da kvinner var sterkt underrepresentert i arbeidslivet. Parktantene organiserte seg etter hvert i fagforening, og var på den måten sikret stabilt arbeid. Mødrene som sendte barna i parken fikk på sin side økt frihet til å jobbe, gjøre ærender utenfor hjemmet, eller bare få noen etterlengtede fritimer midt på dagen.

Behovet for barnepass og parkanter økte hele tiden, og med det fulgte behovet for endringer. Fra rundt 1950

satte kommunen opp små hus til barneparkene, noen med gjerde rundt, noen med spiserom og WC. Det som begynte med en benk i en park, noen barn og en voksen kvinne, utviklet seg til det som likner på dagens barnehager. Og etter hvert ble behovet for barnepass så stort at barneparkene havnet i skyggen av barnehagene som overtok ansvaret fra 1990- og 2000-tallet.

Boka gir et nytt perspektiv på byens historie og gir leseren nære fortellinger om kvinner og barns liv i Oslo. Boka gir en oversikt over alle barneparkene Byantikvaren

kjenner til, og barneparken blir omtalt som et fenomen verdt å løfte fram i lyset. Og en ting er helt sikkert: Et barn som gikk i barnepark vil aldri glemme navnet på parktanten sin.

Ingeborg Hegtun

Tove Solbakken
BARNEPARKEN - ARBEID OG FRIHET FOR KVINNER
 Byantikvaren i Oslo
 Omsorgsbygg Oslo KF

NYE SKILT

Gamle Broverksted,
Vulkan 5

Kudsebakken,
Maridalsveien 15

Sagene Brannstasjon,
Sandakerveien 58 A

STØTT OSS MED DIN GRASROTANDEL!

Bli Grasrotgiver i dag!

Du kan bli grasrotgiver i alle Norsk Tippings kanaler eller ved å sende SMS «Grasrotandelen 976390237» til 2020

SELSKABET FOR OSLO BYES VEL

ST. HALLVARD

Tidsskriftet St. Hallvard

Tidsskriftets interessefelt er bysamfunnet Oslo – byens historie, kultur og aktuelle utvikling. St. Hallvard ønsker å gjøre byens borgere bedre kjent med Oslo. Tidsskriftet utkom første gang i 1915 og er oppkalt etter Oslos skytshelgen. Oslo Byes Vel mottar produksjonsstøtte til utgivelsen fra Oslo kommune og Norsk kulturråd.

St. Hallvardlegenden

Legenden om St. Hallvard har siden 1300-tallet vært motiv i Oslos bysegl. Hallvard var bondesønn fra Lier og ble drept 23 år gammel i 1043 da han ble truffet av tre piler under et forsøk på å redde en forfulgt kvinne. Liket ble senket i Drammensfjorden med en kvernsten rundt halsen, men fløt opp fortsatt festet til kvernstenen. Hallvard ble helgen med minnedag 15. mai. Byseglet som nå brukes, er fra 1924 og utformet av arkitekt Børre Ulrichsen. St. Hallvard med glorie sitter på en løvehodetrone med kvernstenen og pilene i hendene. I bakgrunnen himmel med stjerner. Ved hans føtter ligger kvinnen. Kvinnen var opprinnelig en stridende mannsperson som er overvunnet med helgenens kraft. Det hele er kronet med en bymur med fem tårn. Den latinske inskripsjonen *Unanimiter et constanter* betyr *enig og bestandig*. (se St. Hallvard nr. 4-5/2014)

SELSKABET FOR OSLO BYES VEL

Selskabet er stiftet 29. mai 1811. Oslo Byes Vel er en frittstående og partipolitisk nøytral medlemsorganisasjon og opptatt av byutvikling, bykultur og medvirkning. Grunnlaget for virksomheten er engasjement for bysamfunnet Oslo og ønske om å påvirke det verdisynd og de beslutninger som blir bestemmende for byens fysiske utvikling og miljø. Å gjøre byens borgere bedre kjent med Oslo gjennom St. Hallvard, medlemsarrangementer, byvandring og kulturhistorisk skilting er blant selskapets oppgaver. Oslo Byes Vel har tatt initiativ til og i årenes løp vært ansvarlig for blant annet skoledrift, matforsyning, hjelp til byens fattige, utarbeidelse av reguleringsplaner, fremme av håndverk og næringsliv, opparbeidelse og drift av parker og alléer, renhold, forskjønnelse i form av fontener og skulpturer samt bygningsvern.

OSLO BYES VEL'S STYRE: Øyvind Reisegg (styreleder), Kristin Fagerhaug (nestleder), Ingebjørg Strøno Sejersted, Arne Sødal og Mikkel Berg.

VARAMEDLEMMER: Vibecke Yrstad, Hans Cats, og Kristin Gaukstad.
